

Raport

Aleksandra Michrowska

Raport z analizy atrakcyjności turystycznej Łowicza

Słowa kluczowe: atrakcyjność turystyczna, walory turystyczne, kultura ludowa, zagospodarowanie turystyczne, Łowicz

Streszczenie

Celem niniejszego raportu faktograficznego jest analiza atrakcyjności turystycznej Łowicza, zależącej od walorów przyrodniczych i kulturowych oraz aktualnie istniejącego zagospodarowania turystycznego. Ponadto zaprezentowano możliwości uprawiania różnych form turystyki w omawianym mieście.

Położony w centralnej Polsce Łowicz leży na przecięciu ważnych szlaków krajowych i międzynarodowych, w sąsiedztwie autostrad A1 i A2. Bogata historia Łowicza sięga XII w., a miasto od zawsze pełniło funkcję centrum kulturowego, oświatowego, religijnego i gospodarczego dla całego regionu. Przez wieki w Łowiczu swoją działalność prowadziło wielu twórców kultury i sztuki, a dziedzictwem po nich jest bardzo duża liczba obiektów sakralnych oraz świeckich, muzea i skanseny. Poza materialnymi atrakcjami ogromnym atutem kulturowym jest charakterystyczny dla tego regionu folklor łowicki. Z elementami folklorystycznymi można mieć styczność przy okazji każdych świąt, oraz imprez okolicznościowych w Łowiczu. Najbardziej znanym wydarzeniem jest procesja Bożego Ciała. Charakterystyczne dla Łowicza stroje, gwara, umiejętności twórców ludowych są przekazywane z pokolenia na pokolenie. W ostatnich latach intensywnie rozwija się baza towarzysząca w tym Punkty Informacji Turystycznej i ośrodki kulturalne. Dominujące formy turystyki w Łowiczu to: turystyka krajoznawcza, religijna i kulturowa (turystyka eventowa).

Wstęp

W ostatnich latach otwierają się granice kolejnych państw europejskich. Proces ten sprzyja rozwojowi turystyki, z drugiej strony sprawia, że zacierają się różnice kulturowe między państwami Europy. Przykładem regionu, który nadal wybitnie wyróżnia się na tle historycznym, krajoznawczym i kulturowym jest region łowicki. Łowicz jest oryginalnym i wyjątkowym miastem położonym w województwie łódzkim w centralnej Polsce. Przez miasto przebiega Europejski Szlak Bursztynowy. Swoją niepowtarzalność zawdzięcza zarówno swojej długotrwałej tradycji, burzliwej historii oraz bogatej i wielobarwnej kulturze ludowej. Na szczególną uwagę zasługują cenne zabytki świeckie, obiekty muzealne, skansen oraz obiekty sakralne. Łowicz to nie tylko miasto bogate w zabytki, ale to również miejsce gdzie można aktywnie spędzić czas lub odpocząć od zgiełku miejskiego, zrelaksować się i podziwiać piękną przyrodę.

Łowicz jest niezwykle interesującym miastem pod względem dziedzictwa kulturowego przekazywanego z pokolenia na pokolenie. Charakterystyczny dla tego regionu folklor łowicki, zaliczany jest do najbardziej interesujących w Polsce i Europie. Miasto słynie z wielobarwnej procesji Bożego Ciała, pasiastego stroju łowickiego, na którym pojawiają się wszystkie kolory tęczy, różnorodnych wycinanek, pajaków z bibuły i pięknego haftu kwiatowego. Między innymi dlatego autorka postanowiła scharakteryzować Łowicz pod względem geograficznym, historycznym oraz opisać dostępność turystyczno-komunikacyjną miasta. Następnie opisano bazę turystyczną i przedstawiono możliwości uprawiania różnych form turystyki w mieście

Położenie geograficzne

Łowicz położony jest w północno-wschodniej części województwa łódzkiego w centralnej Polsce, w niedalekiej odległości od dużych aglomeracji miejskich – Warszawy (80km) i Łodzi (50km). Dużym walorem miasta jest jego lokalizacja ponieważ znajduje się w rejonie skrzyżowania głównych dróg (nr 2 Warszawa – Poznań, a dalej Moskwa – Berlin, nr 14 Łowicz – Łódź i nr 70 Łowicz – Skierniewice) oraz autostrad z Europy Zachodniej na Wschód, a także ze Skandynawii na południe Europy. Łowicz malowniczo usytuowany jest w zakolu środkowej Bzury, na Nizinie Środkowomazowieckiej, Równinie Łowicko-Błońskiej [Kondracki 2009, s.188]. Miasto jest położone na wysokości od około 82 m n.p.m. (koryto rzeki Bzury) do około 92 m n.p.m. (centrum Łowicza). Powierzchnia miasta wynosi 23,4 km², co przy liczbie obecnie ok. 29 tys. mieszkańców daje gęstość zaludnienia ok. 1 265 osób na 1 km².²⁹ Położenie geograficzne miasta Łowicz określają współrzędne geograficzne: szerokość 52°06' N i długość 19°56' E [www.lowiczturystyczny.pl, dostęp dnia 28.11.2014r.].

Historia miasta

Łowicz jest zaliczany do najstarszych miast Polski. Pierwsza historyczna wzmianka o Łowiczu pojawiła się w bulli papieża Innocentego II z 1136 r. wydanej w Rzymie, kiedy to nazwano Łowicz *Lovich* jako osadę grodową położoną w rozlewiskach rzeki Bzury. W okresie XII – XVIII w. miasto z okolicznymi ziemiami było własnością Prymasów Polski. W XIII w. powstała kasztelania, następnie obszar ten nosił nazwę *Księstwo Łowickie*. Biorąc pod uwagę ten ważny dokument jakim jest bulla ma on ogromne znaczenie dla historii miasta. Od tego momentu określa się powstanie Łowicza, zatem w obecnym 2015 roku miasto ma już 878 lat. Prawa miejskie osada uzyskała przed 1298 r. Około 1355 r. abp Jarosław Skotnicki, w miejscu drewnianego grodu nad Bzurą, zbudował murowany zamek gotycki, który stał się główną siedzibą prymasów w Polsce. Za panowania prymasa Wojciecha Jastrzębca w 1433 r. powstała Prymasowska Kapituła Łowicka, a przy Kolegiacie najstarsza w kraju kolonia Uniwersytetu Krakowskiego. W Łowiczu działało wiele zakonów w szczególności bernardynów, bonifratrów, ojców pijarów i dominikanów [Krajewska 2012, s. 232-234].

W XV w. miasto zostało znacznie rozbudowane. Korzystne położenie przy ważnych szlakach handlowych z Torunia do Lwowa jak również z Poznania do Wilna, a także liczne przywileje gospodarcze przyczyniły się do rozwoju prymasowskiego Łowicza. Szczególnie znane były jarmarki łowickie, które odbywały się osiem razy w roku, największy z nich trwał cztery tygodnie, zjeżdżali na nie kupcy z całego świata [Łowicz i Ziemia Łowicka 2012, s. 1].

Od 1572 r. w okresie bezkrólewia, Łowicz pełnił funkcję „drugiej stolicy” Rzeczypospolitej. Miasto należało do najludniejszych i najbogatszych miast Polski. Podejmowane tu były najważniejsze decyzje dla kraju przez prymasa, który pełnił wtedy obowiązki głowy państwa. Dwór arcybiskupi, który mieścił się na zamku łowickim, stanowił centrum życia kulturalnego i intelektualnego miasta. Zamek odwiedzali królowie polscy m.in.: Kazimierz Wielki, Zygmunt III Waza oraz Jan III Sobieski, a także przedstawiciele obcych państw. Łowicz ze względu na rangę arcybiskupiego miasta, pozostawał atrakcyjnym miejscem pracy wielu znakomitych artystów. Do miasta przyjeżdżali znani humaniści m.in. Andrzej Frycz Modrzewski, Piotr Skarga, Klemens Janicki, wspaniali kompozytorzy: Damian Stachowicz, Mikołaj Zieleński, rzeźbiarze polscy m.in. Jan Michałowicz i słynni włoscy artyści: Hieronim Canavesi, Jakub Fontana, Tomasz Poncino, Michał Anioł Palloni oraz inni. Realizowali oni zamówienia prymasów i arcybiskupów kapituły, a także darczyńców świeckich [Kubasik, Wiśniewska 2000, s.11].

²⁹ Informacje uzyskane z Urzędu Miejskiego w Łowiczu z dnia 28.02.2012 r.

Potop szwedzki zakończył złoty okres świetności Łowicza, Szwedzi zniszczyli miasto oraz Zamek Prymasowski, po którym zostały tylko ruiny. W 1668 r. powstało Kolegium Pijarskie. Następnie w II połowie XVIII w. nastąpiło ożywienie gospodarcze [*Wielka Encyklopedia Krajoznawcza Polski* 2008, s.262].

Po rozbiorach miasto znajdowało się pod panowaniem pruskim, ale niestety okres ten doprowadził do degradacji i upadku. W roku 1820, w okresie Królestwa Polskiego, dobra łowickie przeszły na własność Wielkiego Księcia Konstantego (brata ówczesnego cara Rosji Aleksandra I z dynastii Romanowów). Jego żona Joanna Grudzińska została pierwszą i jedyną księżną łowicką. Na rozwój miasta znaczący wpływ miały połączenia kolejowe m.in. z Warszawą, Skierniewicami w 1845 r., z Kutnem i Bydgoszczą w 1861 r. i z Kaliszem, Łodzią w 1902 r. [Mileska 1994, s.417].

Rozwój instytucji społeczno-kulturalnych, handlowych i produkcyjnych w Łowiczu zaznaczył się wyraźnie na początku XX w. i trwał do wybuchu I wojny światowej. Z ważnych inicjatyw kulturalnych należy wymienić pierwsze instytucje muzealne: Muzeum Starożytności i Pamiątek Historycznych założone przez Władysława Tarczyńskiego oraz Muzeum Ziemi Łowickiej założone przez Anielę Chmieleńską. Wydany został pierwszy tygodnik „Łowiczanie”, którego redaktorem był Karol Rybacki. Zaczęły powstawać pierwsze ugrupowania polityczne, rozwijały się instytucje spółdzielcze i bankowe. Powstały pierwsze fabryki m.in. fabryka nici, fabryka urządzeń tkackich, przędzalnia lnu, wytwórnia spirytusu, a nawet suszarnia owoców i warzyw. Dobrze rozwijały się również zakłady rzemieślnicze i handel [Stachlewski 1993, s.22-23].

Patriotyczną postawę mieszkańców Łowicza określił ich liczny udział w powstaniach narodowych oraz w walkach w czasie I i II wojny światowej. Miasto po raz kolejny uległo zniszczeniu w wyniku działań wojennych w 1939 roku, podczas bitwy nad Bzurą [Kwiatek, Lijewski 1998, s.461]. Uszkodzono 14% budynków, w tym budynki użyteczności publicznej i budowle sakralne, między innymi zniszczeniu uległy: gmach pomisjonarski, kolegiata, kościół św. Jana. W pobliżu miasta utworzono dwa obozy pracy przymusowej, gdzie przetrzymywano Polaków, Żydów, a także jeńców radzieckich. W latach 1941-1942 w mieście powstało getto żydowskie i obóz pracy przymusowej. Po roku 1945 Łowicz po raz kolejny w swojej historii zaczął nowy rozdział zmian, zyskał rangę stolicy powiatu, co spowodowało dynamiczny wzrost rozwoju kultury, przemysłu i handlu. Towarzyszył temu napływ do miasta okolicznej ludności wiejskiej, a także kadry technicznej i administracyjnej z różnych stron Polski [Warchałowski, Żak 2011, s.47-48].

W roku 1975 Łowicz stracił rangę miasta powiatowego i do końca roku 1998 znajdował się w granicach województwa skierniewickiego. Przemiany lat 90-tych wniosły dla miasta wiele nowego, w tym okresie miasto zaczęło się dynamicznie rozwijać pod względem nauki i kultury. Powstało wiele szkół wyższych między innymi Mazowiecka Wyższa Szkoła Humanistyczno- Pedagogiczna, Kolegium Nauczycielskie, Kolegium Teologiczne, Kolegium Nauczycielskie Języków Obcych, Szkoła Zarządzania i Marketingu, filia Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego oraz Wyższe Seminarium Duchowne. Na terenie Łowicza rozwijał się przemysł dziewiarski, który dawał pracę mieszkańcom Łowicza i okolicznych gmin [Łowicz i Ziemia Łowicka 2012, s.1].

Ważnym wydarzeniem historycznym dla miasta stało się utworzenie w 1992 roku przez papieża Jana Pawła II diecezji łowickiej ze stolicą w Łowiczu i podniesienie kolegiaty do rangi katedry. Od 1999 roku Łowicz stał się ponownie stolicą powiatu i należy do województwa łódzkiego. Pradawną stolicę prymasów docenił Ojciec Święty Jan Paweł II odwiedzając Łowicz 14 czerwca 1999 roku podczas swojej ósmej, przedostatniej pielgrzymki do Polski, podnosząc katedrę łowicką do rangi bazyliki mniejszej. W imię wdzięczności rok później Łowiczanie odsłoniли na Starym Rynku jeden z bardziej okazałych pomników Jana Pawła II przedstawionego jako Piotra – Rybaka [Powiat Łowicki 2007, s.9].

Obecnie Łowicz jest miastem powiatowym, ośrodkiem akademickim, centrum diecezji oraz centrum kultury ludowej ziemi łowickiej, leżącym w województwie łódzkim. Pozostaje nadal silnie związany z otaczającymi go gminami wiejskimi. Jest historycznie ukształtowanym centrum regionu, zwanego dawniej Księstwem Łowickim i kojarzony w całej Polsce jak i za granicą z tęczowymi pasiakami oraz z wzorzystymi wycinankami. [Warchałowski, Żak 2011, s.49]. Łowicz staje się nowoczesnym miastem i nie traci przy tym nic ze swojego dawnego uroku.

Dostępność turystyczna – komunikacyjna

Jedną z atrakcyjnych, a jednocześnie kluczowych cech Łowicza jest dostępność komunikacyjna, posiada bowiem dogodne połączenia komunikacyjne kolejowe i autobusowe. Miasto leży w pobliżu skrzyżowania głównych dróg i autostrad – w odległości około 12 km od autostrady A-2 (Berlin – Moskwa) w miejscowościach Nieborów i Łyszkowice, 35 km od skrzyżowania autostrady A-1 (północ – południe) w Strykowie [Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Łowicza na lata 2008-2013 2007, s. 7].

Przez miasto Łowicz przebiegają cztery drogi krajowe i dwie wojewódzkie:

- droga krajowa nr 2: Świecko - Stryków - DK92 - Łowicz - Warszawa - Terespol
- droga krajowa nr 14: Łowicz - Łódź - Sieradz - Złoczew/(Wieluń) - Walichnowy
- droga krajowa nr 70: Łowicz - Skierniewice - Zawady
- droga krajowa nr 92: Rzepin - Świebodzin - Pniewy - Poznań - Konin – Łowicz
- droga wojewódzka nr 584: Łowicz - Sanniki
- droga wojewódzka nr 703: Łowicz - Łęczyca - Poddębice [www.zdw.lodz.pl, dostęp dnia 28.11.2014].

Ponadto z Łowicza do najbliższego lotniska międzynarodowego – Portu Lotniczego im. Fryderyka Chopina w Warszawie jest 80 km, czyli ok. 1,5 h jazdy samochodem. Natomiast odległość do Portu Lotniczego im. Władysława Reymonta w Łodzi to ok. 50 km, czyli ok. 50 minut dojazdu samochodem [www.lowicz.eu, 28.11.2014 r.].

Przez miasto Łowicz przebiega linia kolejowa PKP z dwoma stacjami kolejowymi: Łowicz Główny i Łowicz Przedmieście. Ze stacji Łowicz Główny realizowane są połączenia krajowe z wieloma miastami, m.in. takimi jak: Białystok, Bydgoszcz, Kołobrzeg, Konin, Kostrzyn, Kraków, Kutno, Lublin, Łódź, Mińsk Mazowiecki, Otwock, Poznań, Rzeszów, Skierniewice, Słupsk, Sochaczew, Szczecin, Świnoujście, Terespol, Warszawa, Zamość, Zielona Góra [Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Łowicza na lata 2008-2013 2007, s. 49].

Bezpośrednie połączenia kolejowe miasta Łowicz z innymi miastami polskimi to:

- Łowicz - Poznań - Szczecin - Świnoujście (jest to najdłuższe połączenie bezpośrednie)
- Łowicz - Warszawa - Siedlce - Terespol
- Łowicz - Koluszki - Kraków - Rzeszów
- Łowicz - Głowno - Łódź.³⁰

Ponadto przez Łowicz przebiegają bardzo ważne w układzie krajowym jak i europejskim linie kolejowe:

- magistrala kolejowa Paryż-Berlin-Warszawa-Moskwa o zwiększonych parametrach prędkościowych do 160 km/h,
- linia kolejowa Łowicz-Skierniewice-Łuków – ma ona szczególne znaczenie ponieważ służy tranzytowi towarowemu, omijającemu Warszawę, a także jest bardzo ważna w układzie kolejowym o znaczeniu krajowym [www.lowiczturystyczny.pl, 28.11.2014].

³⁰ Informacja uzyskana w PKP z dnia 28.11.2014r.

Dworzec kolejowy PKP w Łowiczu znajduje się blisko Starego Rynku a dokładnie przy ul. Dworcowej 1. Również Dworzec PKS znajduje się niedaleko Starego Rynku przy ul. 3 maja. Łowicz posiada miejską komunikację autobusową. Obecnie w mieście funkcjonują 4 regularne linie autobusowe o łącznej długości 80 km obsługujące ruch pasażerski na terenie miasta oraz gmin ościennych. Przeciętnie w ciągu doby przewozi się około 1000 pasażerów [www.lowiczturystyczny.pl, 28.11.2014].

Przez miasto Łowicz przebiega Europejski Szlak Bursztynowy, który łączy północne wybrzeża Morza Adriatyckiego z południowym wybrzeżem Morza Bałtyckiego. Europejski Szlak Bursztynowy jest trasą turystyczną nawiązującą do starożytnego szlaku handlowego, którym to kupcy z Cesarstwa Rzymskiego podążali do wybrzeża Morza Bałtyckiego. Europejski Szlak Bursztynowy daje możliwość zetknięcia się z polskim folklorem ludowym w skansenach (w Łowiczu i Maurzycach). Oprócz skansenów turyści mogą zobaczyć łowickie stroje ludowe, spróbować regionalnej kuchni i zapoznać się ze zwyczajami i tradycjami panującymi w historycznym mieście jakim jest Łowicz. Miasto z pewnością może być uznane za przepiękną wizytówkę folkloru polskiego [www.kultura.lodz.pl, 28.11.2014].

Ponadto w Powiecie Łowickim wyznaczono trzy szlaki rowerowe, przebiegające przez Łowicz. Zostały one stworzone z myślą o turystach chcących spędzić aktywnie czas wolny. Turysta ma do dyspozycji trzy dobrze oznakowane trasy rowerowe, przebiegające przez największe atrakcje regionu oraz nowo otwartą wypożyczalnię rowerów w Centrum Kultury, Turystyki i Promocji Ziemi Łowickiej przy Starym Rynku 17 w Łowiczu.

Szlak Dwory i Kościoły (ryc.1) oznaczony kolorem zielonym, o długości 123 km znajduje się w północno-zachodniej części powiatu. Najważniejsze atrakcje szlaku to miejscowości takie jak: Boczek – miejsce narodzin Józefa Chełmońskiego, Kocierzew, Kiernozia – miejsce narodzin i pochówku Marii Walewskiej, Sobota, Walewice, Borów związany z postacią Władysława Grabskiego – ojca polskiej złotówki, Waliszew, Chruslin, Oszkowice oraz bogate w obiekty sakralne miasto Łowicz. Trasa ta jest zaplanowana na 2 dni z noclegiem w Zduńskiej Dąbrowie [*Boże Ciało w Łowiczu!* 2012., s. 3].

Następnym równie interesującym szlakiem rowerowym jest **Szlak Szable i Bagnety** (ryc.1) oznaczony kolorem czerwonym, o długości 119 km. Szlak ten znajduje się w południowej części powiatu łowickiego. Miejsca i obiekty na trasie nawiązują do najważniejszych wydarzeń historycznych w dziejach regionu jak i kraju, m.in.: powstań narodowych i obu wojen światowych. Przebieg szlaku obejmuje miasto Łowicz – zamek łowicki i Błonia Bohaterów Września 1939 roku, a także: Kominę – miejsce walk z hitlerowskim najeźdźcą, Nieborów, Bełchów, Łyszkowice, Czatolin, Domaniewice – Sanktuarium Matki Bożej Pocieszycielki Strapionych, Guźnię, Bielawy, Walewice – pałac, stadnina koni i pomnik Bohaterów Września, Sobotę i Bocheń. Przebieg trasy jest zaplanowany na 2 dni z noclegiem w Domaniewicach. Trasa należy do średnio trudnych [*Boże Ciało w Łowiczu!* 2012, s. 3].

Trzecim, ostatnim szlakiem przebiegającym przez Łowicz jest **Szlak Książęcy** (ryc. 1) oznaczony kolorem niebieskim, o długości 14 km, znajdujący się w południowo – zachodniej części powiatu. Trasa należy do łatwych. Najważniejsze atrakcje to: miasto Łowicz, Arkadia (7 km od Łowicza) – park romantyczny z XVIII wieku założony przez Helenę z Przeździeckich Radziwiłłową. Park w stylu angielskim prezentuje wyjątkowe antyczne budowle. I ostatnią atrakcją na trasie tego szlaku jest Nieborów. Turysta przejeżdżając rowerem przez tę miejscowość może zobaczyć jeden z najpiękniejszych barokowych pałaców w Polsce z XVII wieku według projektu Tylmana z Gameraen [*Boże Ciało w Łowiczu!* 2012, s. 3].

Ryc. 1. Szlaki rowerowe przebiegające przez miasto Łowicz
 Źródło: www.łowiczanie.info/wiki/images/6/65/SzB.jpg (8.12.2014)

Walory przyrodnicze

Klimat

Łowicz zlokalizowany jest w północno-wschodniej części Środkowopolskiego regionu klimatycznego. Ze względu na lokalizację w strefie ścierania się morskiego klimatu zachodnioeuropejskiego z klimatem kontynentalnym wschodnioeuropejskim, charakterystyczne dla tego terenu są częste zmiany pogody. Istotną cechą tego klimatu jest stosunkowo duża ilość dni pogodnych oraz małe zachmurzenie. Średnia roczna temperatura wynosi ok. 7-8 °C. W opisywanym regionie występują sprzyjające warunki termiczne, a także wysoki wskaźnik termiczny ok. 23 °C, z długim okresem wegetacyjnym, trwającym ok. 210 dni. Poziom opadów na tym obszarze kształtuje się na średnim poziomie i wynosi 550 mm [Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Łowicza na lata 2008-2013 2007, s. 11-12].

Tereny zielone (parki miejskie, pomniki przyrody)

Łowicz położony jest na terenie równinnym, w dolinie rzeki Bzury i jej dopływów. Obszar ten jest zurbanizowany i cechuje się małą lesistością – lasy

w granicach miasta zajmują 140 ha co stanowi niecałe 6% powierzchni całkowitej. Główne tereny zieleni miejskiej stanowi: Las Komunalny i Park na Błoniach Bzury, mniejsze parki miejskie takie jak: Park Sienkiewicza i Park Mickiewicza (wpisane są jako zabytki przyrodnicze). Pozostała zieleń miejska to: skwery, zieleńce, cmentarze oraz ogródki działkowe. Na obszarze miasta znajduje się 10 pomników przyrody, w postaci pojedynczych drzew: 4 dęby szypułkowe i 6 wiązów. Zabytki przyrodnicze miasta posiadają dużą wartość historyczną i estetyczną [*Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Łowicza na lata 2008-2013* 2007, s. 15-19].

Ważnym walorem przyrodniczym dla miasta jest obszar doliny Bzury, objęty programem „Natura 2000”. Tereny nad Bzurą to jedyne w Polsce środkowej tak dobrze zachowane i rozległe torfowiska niskie. Na wskazanym obszarze występują unikalne w skali kraju gatunki roślin i zwierząt. Wiele rzadkich i ginących gatunków ptaków ma tutaj swoje lęgowiska. Teren ten stanowi ważne miejsce odpoczynku i żerowania dla ptaków migracyjnych: żurawi, błotniaków, batalionów, rybitw, perkozów, łabędzi oraz wielu innych cennych gatunków ptaków. Podmokła dolina rzeki Bzury jak również obszary leśne są siedliskami ssaków, płazów i gadów. Występują tu m.in. żaby trawne, żaby moczarowe, ropuchy szare i zielone, jaszczurki, padalce i zaskrońce. Spotkać tu można wiele interesujących gatunków roślin, wśród nich chronione, ginące w skali kraju i regionu: bobrka trójlistkowego, goryczkę wąskolistną, grążela żółtego, jaskra wielkiego, kocankę piaskową i szczaw wodny. Walory przyrodnicze oraz występowanie w dolinie Bzury licznych, ginących gatunków fauny i flory, w pełni uzasadniają uznanie rzeki za wyjątkowo ważną dla ochrony europejskiego dziedzictwa przyrodniczego [Kryściak, Rutkowski 2010, s. 13-14].

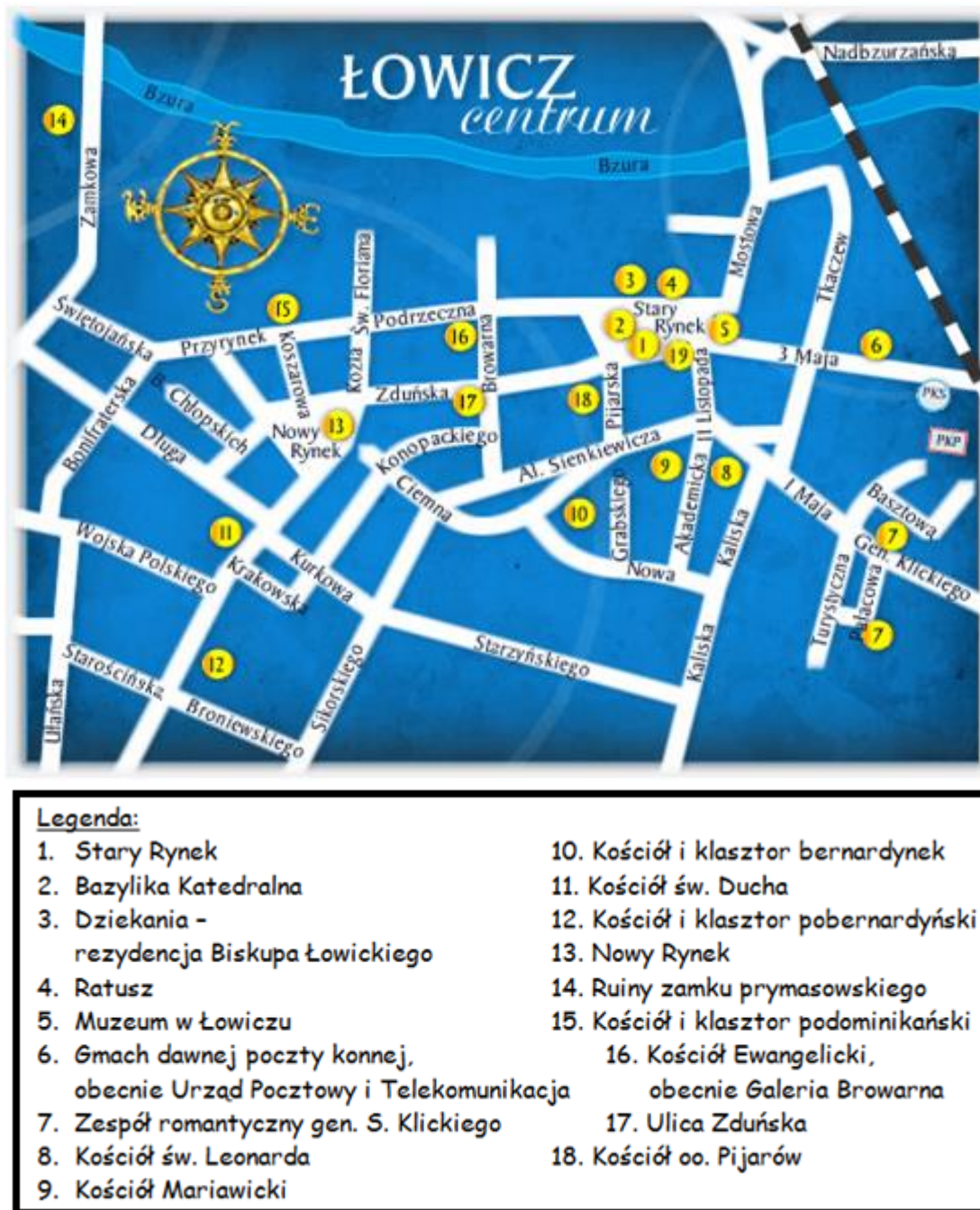
Hydrografia

Miasto Łowicz położone jest w zlewni rzeki Bzury. Sieć hydrograficzną obszaru miasta tworzy rzeka Bzura i jej dopływy takie jak: Zwierzyniec (inaczej Żwierzynka), Zielkówka, Uchanka, Bobrówka oraz sieć kanałów melioracyjnych [Bojanowicz-Bablok, Smogorzewska 2009, s. 34]. Rzeka Bzura jest nie regulowana, natomiast średnia szerokość koryta jest zmienna i wynosi od 30 do 80 metrów. Głębokość rzeki Bzury wynosi z kolei od 0,7 do 1,5 metra. Dno rzeki jest pokryte osadami piaszczystymi i mulistymi, a także występują w nim miejsca kamieniste i żwirowe. W rzece żyją ryby takie jak: szczupak, okoń, leszcz, płoć, miętus, lin i karaś [www.wedkuje.pl/lowisko,rzeka-bzura, data dostępu 28.11.2014]. Stwierdzona klasa czystości rzeki Bzury w mieście Łowicz spełnia normy klasy IV.

Ponadto pobliskie Stawy Łowicz-Mysłaków uznane są za Ostoję Corine – jest to obszar szczególnie cenny dla ochrony przyrody o znaczeniu europejskim. Jest to kompleks stawów otoczonych przez łąki, porośnięty w 10% szuwarem trzcinowym, dlatego jest tak wspaniałym miejscem lęgowym dla wielu rzadkich i zagrożonych gatunków ptaków wodno-błotnych [*Program Ochrony Środowiska Powiatu Łowickiego* 2004, s. 6].

Walory kulturowe

Łowicz jest miastem bardzo atrakcyjnym pod względem kulturowym i turystycznym. Walory kulturowe dzielą się na materialne i niematerialne. Walory kulturowe materialne obejmują urbanistykę, liczne zabytki świeckie, muzea i skanseny oraz obiekty sakralne i inne atrakcje turystyczne. Najważniejsze obiekty mieszczące się w centrum Łowicza zostały przedstawione na rycinie 2. Natomiast można przyjąć iż na walory kulturowe niematerialne składa się łowicki folklor oraz imprezy i wydarzenia kościelne, kulturalne odbywające się w mieście, zachęcające do uprawiania turystyki krajoznawczej, religijnej i kulturowej.

Ryc. 2. Łowicz – rozmieszczenie zabytków świeckich i obiektów sakralnych

Źródło: Legenda do mapy wykonana własnoręcznie na podstawie informacji ze strony internetowej: www.lowicz.eu/serwis/index.php?id=670 (16.07,2012).

Walory kulturowe materialne

Urbanistyka

Jednym z atrakcyjnych miejsc w Łowiczu jest **Stary Rynek**. To serce Starego Miasta, przy którym do dziś można podziwiać wiele cennych zabytków architektury. Od średniowiecza pełnił on funkcje handlowe. Odbывały się na nim cotygodniowe targi oraz roczne jarmarki. W przeszłości na środku Starego Miasta stał pierwszy łowicki ratusz w stylu gotyckim, charakteryzował się specyficzną wieżą i podcieniami. Niestety w 1525 roku budynek spłonął podczas ogromnego pożaru Łowicza. W 1539 roku na jego miejscu wybudowano nowy ratusz, z cechami stylu renesansowego. Główną jego część stanowił jednopiętrowy, masywny budynek, u góry zwieńczony reprezentacyjnym fryzem

attyki, natomiast u dołu posiadający wysunięte do przodu przestronne wejście. Z chwilą wybudowania ratusza na Nowym Rynku dotychczasowy stracił na swoim znaczeniu i został zmieniony na skład soli oraz na siedzibę bractwa prasołów – handlarzy solą. Poprzez nową funkcję oraz tzw. w nim „kupczenie” czyli sprzedawanie, nazywano go „Kupusem”. Następnie budynek rozebrano w połowie lat 20-tych XIX wieku [Łowicz i Ziemia Łowicka 2012, s. 2].

Obecnie zabytkowe centrum miasta stanowi dziedzictwo europejskiej kultury materialnej. Ze względu na szczególną wartość, układ urbanistyczny najstarszej części miasta – śródmieścia został objęty ścisłą ochroną konserwatorską. Czworoboczny kształt Starego Rynku w którego zabudowie znajdują się m.in. renesansowe kamienice oraz domy mieszczańskie z XVII - XIX w. razem z tablicami pamiątkowymi, a także Katedra, Ratusz Miejski i Muzeum. W centrum znajduje się również najstarsza ulica Łowicza – **ulica Zduńska**, łącząca Stary i Nowy Rynek. To przy tym trakcie pod numerem 42 znajduje się okazała kamienica według projektu Tomasza Poncino. Dodatkowo na Starym Mieście uwagę zwracają dwa pomniki: pierwszy dedykowany Synom Ziemi Łowickiej z 1927 r., a także pomnik Jana Pawła II odsłonięty w 2000 r. Ponadto Stary Rynek jest miejscem wielu uroczystości kościelnych jak i miejskich [Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Łowicza na lata 2008-2013 2007, s. 20-21].

Kamienica Cebrowskich jest to renesansowa kamienica znanej rodziny prymasowskich lekarzy i aptekarzy w części południowej Starego Rynku. Rodzina ta prowadziła aptekę przez około sto lat. Przy ul. Aptekarskiej przy kamienicy zachowały się renesansowe krużganki [Łowicz i Ziemia Łowicka 2012, s. 2].

Zespół kanonii to natomiast zachodni ciąg budynków Starego Miasta, zabudowany zespołem dawnych kanonii o cechach renesansowo-barokowych. Ciekawa kanonia znajduje się na rogu ul. Zduńskiej (z 1559 roku), uchodzi za najstarszą zachowaną kamienicę murowaną w Łowiczu. O założycielach kanonii informują tablice inskrypcyjne umieszczone na fasadach. W wieku osiemnastym i dziewiętnastym zostały przebudowane, usunięto z nich m.in. attyki oraz zmodernizowano dachy. Aktualnie mieści się tu: Caritas Diecezji Łowickiej, Kuria Diecezjalna oraz Sąd Biskupi [Tamże, s.2].

Atrakcją turystyczną Łowicza jest również **Nowy Rynek**. Ukształtowany w oryginalny i rzadko spotykany sposób na planie trójkąta równobocznego z zabudową licznych kamieniczek z XVII wieku. Jest jednym z trzech, zachowanych w pierwszej formie trójkątnych rynków w Europie. Dwa pozostałe rynki znajdują się w Bonn i Paryżu. Został uwieczniony na rycinie Georga Brauna w dziele „Civitates Orbis Terrarum” z XVII w. Pierwotnie w centrum rynku stał drewniany ratusz, później zbudowano późnogotycki ratusz murowany z pięciokondygnacyjną wieżą wzniesiony w 1539 r., który runął po stu latach podczas silnej wichury. Niegdyś plac pełnił funkcję targowiska miejskiego. W 2005 i 2006 roku przeprowadzono rewitalizację Nowego Miasta. Rok później otrzymał prestiżową nagrodę Towarzystwa Urbanistów Polskich w kategorii „Zrewitalizowana przestrzeń publiczna”. Współcześnie w rynku odbudowano w kostce brukowej układ fundamentów dawnego renesansowego ratusza i przyozdobiono fontanną i kwiatami [Tamże, s.5].

Zabytki świeckie

Kolejnym szczególnie interesującym obiektem architektonicznym jest **Ratusz w Łowiczu**. Znajduje się na Starym Rynku. Zbudowany został w 1828 roku według projektu Bonifacego Witkowskiego. Budynek ten uważany jest za jeden z najciekawszych obiektów architektury klasycystycznej w Polsce. Ma dwie kondygnacje, wyróżnia się wieżą, na której usytuowany jest zegar wybijający miejskie kuranty. Ponadto charakterystyczną cechą budynku jest stiukowy fryz z motywami roślinnymi nad oknami parteru złożony z gryfów, wici i girland. Na pierwszym piętrze Urzędu Miejskiego w Łowiczu znajduje się sala posiedzeń Rady Miejskiej. Ponadto w budynku mieści się Wydział Promocji, Kultury, Sportu

i Turystyki oraz oddział PTTK (Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze) [*Łowicki Przewodnik Turystyczny* 2012, s. 8-10].

Następnym ciekawym zabytkiem jest **Dziekania** – obecnie rezydencja biskupa łowickiego, a w przeszłości dwór ufundowany w 1687 roku przez dziekana łowickiego Wojciecha Krajewskiego. Wówczas pełnił funkcję siedziby sufragana³¹ i dziekana kapituły. W 1868 roku przeznaczony został na obiekt wojskowy. Obecnie mieści się tu siedziba biskupa łowickiego Andrzeja Franciszka Dziuby. Obok dawna Kuria Wikariuszy wzniesiona ok. 1730 r. z fundacji abpa Teodora Potockiego. Na dziedzińcu znajduje się figura św. Jana Nepomucena z XVIII w. [Szymczak 2011].

Kolejnym zabytkiem łowickim jest **Gmach dawnej poczty konnej**. Wzniesiony został w latach 1828-1829 w stylu klasycystycznym. W 1830 roku zatrzymał się tu Fryderyk Chopin podczas podróży do Francji. Do dziś zachowały się dwa symetryczne skrzydła mieszczące w przeszłości wozownie i stajnie. Obecnie jest to siedziba Urzędu Pocztowego [Szymczak 2011].

Zespół romantyczny gen. Stanisława Klickiego – początkowo utworzono w nim park krajobrazowy w stylu angielskim z wieloma unikalnymi drzewami i roślinami. Następnie na terenie parku powstał w latach 20-tych XIX wieku kompleks budynków według projektu Karola Krauze m.in. baszta, kaplica, domek dozorczy oraz pałacyk. Generał Stanisław Klicki był uczestnikiem walk o niepodległość. Obecnie w pałacyku mieści się Galeria Malarstwa Współczesnego Zofii i Romana Artymowskich oraz izba cennych pamiątek po gen. Stanisławie Klickim [*Łowicz i Ziemia Łowicka* 2012, s.3-4].

Warte uwagi są również **ruiny zamku prymasowskiego**, zbudowanego po 1355 roku przez abp Jarosława Skotnickiego. Obiekt ten był wielokrotnie rozbudowywany i zniszczony w czasie potopu szwedzkiego, a także przez Prusaków. Zamek był rezydencją prymasów I Rzeczypospolitej, a w renesansowym pałacu zamkowym niejednokrotnie gościli królowie, m.in. Kazimierz Wielki, Zygmunt III Waza, Jan III Sobieski oraz inne wybitne postacie. Obecnie ruiny zamku stanowią własność prywatną, gdzie przeprowadzane są prace archeologiczne i jest przygotowywana wystawa o jego historii. [*Łowicz Miasto inne niż wszystkie* 2012, s. 6].

Muzea i skanseny

Na wieży południowej Bazyliki Katedralnej, na wysokości 35 metrów, znajduje się nowo otwarte **Muzeum Diecezjalne w Łowiczu**, funkcjonujące na trzech poziomach. Pierwszy z nich poświęcony jest złotnictwu, a znajdują się na nim m.in. naczynia liturgiczne i relikwiarze o ogromnej wartości i niezwyklej historii. Drugi poziom poświęcono pamiątkom po prymasach, natomiast ostatni poziom to tzw. skarbczyk. Znajdują się tu żelazne sejfy z XVII wieku, drewniane rzeźby, przydrożny krzyż mający ponad 230 lat i inne cenne skarby ziemi łowickiej.

Niezwykłym i interesującym miejscem jest **Muzeum Guzików w Łowiczu**, powstałe w lipcu 1997 roku. Obecnie mieści się ono na I piętrze Galerii Łowickiej przy ul. Stanisławskiego 10. Uroczyste otwarcie stałej ekspozycji placówki miało miejsce 22 marca 2014 r. Statutową siedzibą Muzeum jest XIX-wieczna walizka, dawniej własność łowickiego kupca Bolesława Modesta Majewskiego, obecnie przejęta przez jego wnuczka Jacka Rutkowskiego – twórcę muzeum. Od dawna jest to już jednak tylko symbol, bo kolekcja tak się rozrosła, że nie mieści się już nawet w kilku walizkach. Aktualnie zbiór liczy ponad 4500 guzików, do najciekawszych należą: guzik Jana Pawła II, gen. Władysława Andersa, Arego Szternfelda, guzik Stefana Kardynała Wyszyńskiego, Wisławy Szymborskiej i wiele innych. Kolekcję guzików można oglądać przez sześć dni w tygodniu na I piętrze w Galerii Łowickiej. Na temat muzeum można dowiedzieć się więcej pod adresem internetowym: www.mglowicz.republika.pl, jak również osobiście po skontaktowaniu się

³¹ Sufragan – biskup diecezji należącej do metropolii; inaczej biskup pomocniczy.

z twórcą muzeum. Co roku 12 grudnia organizowany jest Dzień Guzika przy współpracy Galerii Łowickiej i Muzeum w Łowiczu [www.mglowicz.republika.pl/muzeum-guzikow.htm, 28.11.2014].

Cennym zabytkiem architektonicznym Łowicza jest także **Muzeum Łowickie**. Usytuowane na Starym Rynku w byłym budynku pomisjonarskim wzniesionym na przełomie XVII i XVIII wieku. Zbudowany według projektu królewskiego architekta polskiego baroku Tylmana z Gameren. Budynek kilkakrotnie zmieniał swoje przeznaczenie. Przed wybuchem drugiej wojny światowej był siedzibą państwowego gimnazjum i liceum. W 1939 roku budowla została zniszczona. W południowym skrzydle zachowała się barokowa kaplica pod wezwaniem św. Karola Boromeusza, udekorowana freskami Michała Anioła Palloniego, uważanymi za „najpiękniejsze freski barokowe na północ od Alp” [*Łowicz i Ziemia Łowicka* 2012, s.3]. W muzeum zostały udostępnione dla zwiedzających trzy działy. Pierwszy z nich znajduje się w Kaplicy św. Karola Boromeusza ze stałą ekspozycją Sztuki Baroku w Polsce. Na piętrze znajduje się dział Historii miasta i regionu im. Władysława Tarczyńskiego. Na drugim piętrze jest dział etnograficzny im. Anieli Chmielińskiej z unikalną kolekcją Sztuki ludowej Księżaków Łowickich. Wszystkie te cenne eksponaty prezentują m.in. dzieje miasta i regionu od czasów najdawniejszych, a także wyjątkowe pamiątki kultury ludowej mieszkańców Księstwa Łowickiego tj. wycinanki, hafty, stroje ludowe i rzeźby [*Łowicz i Ziemia Łowicka* 2012, s.3].

Obok muzeum znajduje się **mini skansen**, w którym przedstawione są najstarsze, przeniesione z terenu dawnego Księstwa Łowickiego budynki mieszkalne i gospodarcze. Obiekty tworzą dwie zagrody chłopskie: tak zwana biała chałupa z XVIII w. i zagroda zamknięta z niebieską chałupą z XIX w. Ekspozycję uzupełnia wystawa pojazdów i sprzętów używanych w gospodarstwie wiejskim. W ogrodzie przy skansenie przedstawiono również ule figuralne i skrzynkowe [*Powiat Łowicki* 2007, s. 10]. Obecnie w skansenie przy muzeum w weekendy od czerwca do końca sierpnia w godz. 12.00 - 18.00 odbywają się warsztaty sztuki i rękodzieła ludowego, podczas których można się nauczyć m.in. wycinankarstwa, garncarstwa, hafciarstwa, rzeźbiarstwa, plastyki obrzędowej oraz bibułkarstwa [www.muzeumlowicz.pl/dla_zwiedzajacych, 3.12.2014].

W Maurzycach, niedaleko od Łowicza (7 km), znajduje się natomiast **Skansen Wsi Łowickiej**. Są to tereny dawnego Księstwa Łowickiego zamieszkiwanego przez rodowitych Księżaków [*Muzeum w Łowiczu. Skansen Wsi Łowickiej w Maurzycach* 2005, s.1]. Obecnie w skansenie znajduje się czterdzieści obiektów, które ukazują dwa układy przestrzenne: tzw. starej wsi, która występowała w XIX w., o kształcie owalnym oraz nowej wsi ulicówki, powszechnej od II połowy XIX wieku. W skansenie znajdują się kościół i dzwonnica z Wysokienic z II połowy XIX wieku. Usytuowane są tu gospodarstwa, w których skład wchodzi: budynki mieszkalne, inwentarskie i składowe. Zaprezentowane w nich charakterystyczne dla wspomnianych okresów wyposażenie wnętrz i sposoby ich dekoracji. Obiekt ten podlega muzeum w Łowiczu [Jędrzyśiak 2010, s. 115]. W sezonie letnim w otoczeniu chat łowickich skansen w Maurzycach oferuje imprezy okolicznościowe m. in. udostępnia kościół na uroczystości sakralne, udostępnia chałupy lub stodoły na poczęstunek dla gości. Występy zespołów folklorystycznych prezentują prawdziwą łowicką kulturę ludową, m.in. obrzędy, tradycje i zwyczaje charakterystyczne dla Ziemi Łowickiej, takie jak: wesele łowickie, Wielkanoc, Sobótki, Dożynki, a także darcie pierza. Ponadto skansen organizuje warsztaty piekarnicze – wypiek chleba i ciast w tradycyjnym piecu chlebowym dla turystów oraz prowadzi lekcje i warsztaty etnograficzne (łowicki strój ludowy, wycinanka łowicka) dla dzieci i młodzieży.³²

W tabeli numer 1 przedstawiono liczbę turystów odwiedzających muzea i oddziały w Łowiczu.

³² Informacje uzyskane z Muzeum w Łowiczu – 3.12.2014r.

Tabela 1. Liczba turystów zwiedzających Muzeum Okręgowe w Łowiczu w latach 2007 – 2013

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba turystów	48 481	48 377	65 059	59 671	39 855	40 467	41 877

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Muzeum Okręgowego w Łowiczu, stan na 4.12.2014 r.

Liczba turystów odwiedzających łowickie muzeum w latach 2007 i 2008 utrzymuje się na poziomie około 48 tysięcy ludzi (tabela 1), natomiast w latach 2009 i 2010 zaobserwowano znaczny wzrost (około 30 %). Ten znaczący wzrost mógł być związany z powstaniem strony internetowej muzeum. W 2011 roku nastąpił znaczny spadek liczby zwiedzających, ponieważ od połowy roku rozpoczął się remont gmachu łowickiego muzeum i zamknięto większość wystaw stałych. W dniu 7 września 2013 r. miało miejsce uroczyste otwarcie muzeum po remoncie. Obecnie udostępnione są dla zwiedzających poniższe działy takie jak: sztuka baroku, historia miasta i regionu, etnografia Księstwa Łowickiego oraz izba pamięci łowickich Żydów.

Obiekty sakralne

Bazylika Katedralna w Łowiczu jest najcenniejszym skarbem ziemi łowickiej. Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Mikołaja jest jednym z najstarszych obiektów sakralnych w mieście. Z inskrypcji umieszczonej pod chórem z 1668 r. wynika, że pierwszy drewniany kościół parafialny stanął w tym miejscu w 1100 roku [Kubasik, Wiśniewska 2000, s. 18]. W 1433 r. arcybiskup Wojciech Jastrzębiec nadał tytuł kolegiaty, powołując przy nim kapitułę. W XV wieku z kolei abp Jan Odrowąż Sprowski zapoczątkował budowę kolegiaty murowanej z cegły i rudy darniowej, którą kontynuowali jego następcy. W połowie XVII wieku została wybudowana obecna świątynia według projektu Tomasza i Andrzeja Poncini, którzy nadali jej charakter trójnawowego kościoła o cechach barokowych z wydłużonym prezbiterium. Została ona ufundowana przez abp Macieja Łubieńskiego. W jej kryptach spoczywa 12 prymasów Polski, stąd też jest nazywana „Wawelem Mazowsza”.

Ołtarz główny został zbudowany wg projektu Efraima Schroegera, natomiast dekorację rzeźbiarską wykonał Jan Jerzy Plersch [Łowicz i Ziemia Łowicka 2012, s. 2]. Na szczególną uwagę zasługuje kaplica św. Wiktorii, patronki diecezji łowickiej, znajduje się w niej marmurowy ołtarz z przepiękną renesansową rzeźbą wykonaną przez Jana Michałowicza z Urzędowa. Odwiedzając Bazylikę warto również zobaczyć odnowioną kaplicę arcybiskupa Jana Tarnowskiego, kaplicę św. Anny ufundowaną przez abp Jana Wężyka, kaplicę Najświętszego Sakramentu oraz kaplicę Pana Jezusa Ukrzyżowanego. Na szczególną uwagę zasługują wspaniałe organy (dzięki którym w świątyni odbywają się koncerty muzyki organowej) oraz bogata biblioteka i skarbiec. 14 czerwca 1999 roku Jan Paweł II nadał kościołowi tytuł Bazyliki Mniejszej. Katedra ta ponadto jest miejscem czci relikwii św. Wiktorii, św. Wojciecha i obrazu Matki Bożej „Księżnej Łowickiej” [Powiat Łowicki 2007, s. 10]. Obecnie w Bazylice Katedralnej zostały ukończone prace remontowe. Została przebudowana nawa główna i prezbiterium, zamontowano kamery i nowe nagłośnienie oraz zainstalowano windę, dzięki której turyści będą mogli wjechać na wieżę Bazyliki i zobaczyć panoramę miasta oraz nowo utworzone Muzeum Diecezjalne.

Kościół ojców Pijarów, którzy sprowadzeni w 1668 roku, prowadzili w mieście kolegium, bogatą bibliotekę, teatr, chór muzyczny oraz drukarnię. Kościół jest trójnawowy, w formie bazyliki, jego prezbiterium zostało skierowane na południe. Freski z prezbiterium prezentują sceny z życia św. Wojciecha autorstwa Michała Anioła Palloniego. W kościele znajdują się liczne późnobarokowe ołtarze. W nawie głównej mieści się ołtarz Matki Bożej Łaskawej i św. Józefa Kalasancjusza z rzeźbami J. Plerscha. W nawie wschodniej (lewej)

w ołtarzu mieści się cudowny obraz Matki Bożej Szkaplerznej. Z kolei w nawie zachodniej (prawej) jest umieszczony obraz Madonny Pelikańskiej z godłem miasta na piersi – pelikanem. Pijarzy obecnie prowadzą placówki edukacyjne – szkołę podstawową, gimnazjum i Liceum Królowej Pokoju [Warchałowski, Żak 2011, s. 136-138].

Kościół Św. Ducha wybudowany został na początku XV wieku z fundacji arcybiskupa Mikołaja Kurowskiego w stylu gotyckim. Świątynia stanowi najstarszy zabytek sakralny miasta. Kościół uległ wielokrotnemu zniszczeniu, najbardziej podczas pożaru w 1753 roku. Do dziś w świątyni zachowało się prezbiterium kościoła. Przy kościele zachowały się również liczne kaplice. Od strony północnej świątyni ocalała również okazała wieża z herbem Nałęcz, nakryta hełmem cebulowym. Wystrój kościoła pochodzi z XVIII i XIX wieku. Na szczególną uwagę zasługuje unikalna średniowieczna figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem z ok. 1500 r. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Matki Boskiej Pocieszenia z XVII w. oraz rzeźby z XVIII w. [Łowicz i Ziemia Łowicka 2012, s. 4-5].

Kościół św. Leonarda i św. Małgorzaty w Łowiczu powstał w XV wieku, następnie uległ całkowitemu zniszczeniu. Około 1642 roku został odbudowany przez aptekarza Andrzeja Kazimierza Cebrowskiego w stylu późnorenansowym. Obecnie świątynia pełni rolę kościoła akademickiego [Łowicki Przewodnik Turystyczny 2012, s. 11-12].

Kościół i klasztor Sióstr Bernardynek powstał w 1650 roku według projektu Tomasza Poncino. W kościele w ołtarzu głównym znajduje się słynący cudami obraz Niepokalanego Poczęcia NMP. Wystrój świątyni jest w stylu barokowym. W skarbcu znajduje się wiele cennych przedmiotów m.in.: wczesnogotycki krucyfiks z 1280 roku, Pieta z XVIII i XIX wieku, a także rokokowa rzeźba Matki Boskiej Łaskawej z XVIII wieku. W parku przy klasztorze znajduje się pomnik Artura Zawiszy Czarnego [Warchałowski, Żak 2011, s. 154-155].

Kościół i klasztor pobernardyński pw. Św Bartłomieja powstał w XIV wieku. Zakon Bernardynów do miasta sprowadzono w 1468 roku. Pierwotnie kościół został zbudowany z drewna, a następnie z cegły w stylu gotyku mazowieckiego. Obecnie mieści się tam siedziba Kolegium Nauczycielskiego i Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych [Szymczak 2011].

Dawny kościół i klasztor oo. Dominikanów powstał około XV wieku. Wystrój kościoła jest w stylu barokowym. Wewnątrz kościoła zachowały się łukowo-krzyżowe sklepienia i prostokątny wirydarz. Obecnie mieści się tam siedziba Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 w Łowiczu im. 10 Pułku Piechoty. Obok szkoły stoi pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego [Warchałowski, Żak 2011, s.160].

Kościół Mariawicki został zbudowany w 1910 roku w stylu neogotyckim. Kościół typu bazylikowego, powstał na planie krzyża łacińskiego. Wyposażenie świątyni jest skromne. W ołtarzu głównym mieści się Chrystus Ukrzyżowany, na prawo od ołtarza znajduje się figurka Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, a po stronie lewej ambona metalowa z 1910 roku. Na froncie ołtarza widnieje herb Łowicza [Łowicz i Ziemia Łowicka 2012, s.4].

Ostatnim obiektem sakralnym w mieście jest dawny **Kościół Ewangelicki**. Pierwszy projekt budowy świątyni przygotował Jan Łuczaj w 1936 roku, a następnie modyfikował elewację budynku Henryk Marconi. Kościół został zbudowany w stylu klasycystycznym, wzniesiony na planie prostokąta, posiadający wyjątkową fasadę z historycznym sześciokolumnowym portykiem ze stiukowym Okiem Opatrzności w tympanonie. Szczególną uwagę zwraca portal wejściowy z nadprożem, opartym na dwóch kolumnach ozdobionych liśćmi akantu. W 1991 roku kościół kupił artysta Andrzej Biernacki i stworzył w nim Galerię „Browarna” [Łowicz Miasto inne niż wszystkie 2012, s. 6].

Inne atrakcje turystyczne

Kolejnym ciekawym miejscem w Łowiczu jest **Aleja „Gwiazd Łowickich”**. Aleja znajduje się w centralnym punkcie Łowicza na Starym Rynku. Aleję tworzą

wmurowane tablice wykonane ze szkła hartowanego z wycinanką łowicką tzw. „Gwiozdą” w środku. „Gwiozda” (okrągła) to jeden z trzech typów łowickiej wycinanki, obok „kodry” (prostokątnej) i „tasiemki” (pionowej). Są to elementy dawnego wyposażenia wnętrz domów [Świątkowscy 1996, s. 38-39].

Miasto Łowicz uhonorowało twórców ludowych którzy propagują sztukę ludową i pielęgnują regionalne dziedzictwo kulturowe. W łowickiej „Alei Gwiozd” znajdują się nazwiska twórców ludowych zasłużonych dla Łowicza i Ziemi Łowickiej oraz innych regionów Polski. „Gwiazdo Łowicko” przyznawana jest od 2011 r. co roku, w dwóch kategoriach takich jak: twórczość ludowa oraz upowszechnianie i ochrona dóbr kultury ludowej. Twórcy ludowi uhonorowani mogą zostać za szczególne osiągnięcia m.in. w dziedzinach takich jak: tkactwo, hafciarstwo, koronkarstwo, plecionkarstwo, wikliniarstwo, garncarstwo, kowalstwo, rzeźbiarstwo, malarstwo, wycinankarstwo, plastyki obrzędowej i zdobniczej oraz muzyki i tańca.³³ Na dzień dzisiejszy swoje „gwiozdy” mają: Janusz Kaźmierczak – znakomity muzyk ludowy, kawaler „Gloria Artis”, Wanda i Julian Brzozowscy – założyciele Muzeum Ludowego w Sromowie, Bronisława Skwarna z Błędowa – artystka ludowa, zajmująca się haftem koralikowym, Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca „Mazowsze” im. Tadeusza Sygietyńskiego, Rodzina Państwa Konopczyńskich - znanych garncarzy z Bolimowa, Marianna Sołtyszewska – opiekun łowickich twórców ludowych, inicjatorka wielu przedsięwzięć kulturalnych lokalnych i ogólnopolskich.

Walory kulturowe niematerialne

Folklor łowicki

Turystów przyciąga do Łowicza oryginalny i jedyny w swoim rodzaju folklor łowicki, który należy bez wątpienia do najpiękniejszych w Polsce i Europie. Mieszkańcy Łowicza wyróżniają się od swoich sąsiadów odmienną gwarą, zwyczajami, strojem ludowym, sztuką oraz budownictwem. Każdy turysta rozpozna bez trudu wyroby rękodzieła artystycznego łowickich twórców ludowych. Są to wielobarwne wycinanki z roślinnymi lub geometrycznymi motywami, pająki z bibuły, hafty kwiatowe wyszywane na aksamicie oraz ażurowe serwety [Machlański, Podolska, Stańczak 2008, s. 80]. Rozkwit sztuki ludowej przypadł na drugą połowę XIX wieku. Wynikało to z potrzeby przebywania na co dzień z pięknem i dziełami sztuki. Poprzedni twórcy ludowi nie byli świadomi, że tworzą nieocenione oraz unikalne arcydzieła. Powstało oryginalne budownictwo, dekoracje wnętrz, przedmioty użytkowe, ubrania, muzyka oraz poszanowanie tradycji i zwyczajów [Kryściak, Rutkowski 2010, s. 86].

Tkactwo na tych terenach przez długie wieki było jednobarwne z lnu, później z wełny, wykonywane ręcznie na krosnach. Umiejętność wielobarwnego tkactwa rozwinęła się tu na początku XIX wieku. Łowicki pasiak przechodził wiele zmian kolorystycznych. Pierwsze pasiaki miały tło szafirowe, czarne, bordowe lub czerwone, a na nim białe paski. Do końca XIX wieku w pasiakach dominowała czerwień w różnych odcieniach, a na niej drobne kolorowe prążki. Na początku XX wieku czerwone tło ulegało stopniowej zmianie, najpierw na pomarańczowe, później na pomarańczowo – żółte, przy czym pasy tła i różnokolorowe prążki stawały się coraz szersze. Kolejne zmiany, szczególnie dotyczące stroju kobiecego przypadają na okres międzywojenny. W pasiaku zaczynają dominować kolory zimne (zielenie, fiolety i szmaragdy) uzyskane dzięki barwnikom anilinowym [Królikowska 2000, s. 10].

Z czasem strój łowicki był bogato dekorowany haftem. Najstarsze hafty, którymi zdobiono koszule kobiece i męskie, były wykonywane dwoma ścięgami: stebnówką i łańcuszkiem. Między XIX a XX wiekiem stosowano haft krzyżykowy, a około 1930 roku

³³ Uchwała Nr LXI/481/2010 Rady Miejskiej w Łowiczu z dnia 15 lipca 2010 roku w sprawie ustanowienia i przyznawania dorocznej nagrody pn. „Gwiazda Łowicko”, s. 1-2.

haft płaski cieniowany. W haftach łowickich dominują wielobarwne motywy roślinne, wykonywane z nici i koralików. Najczęściej haft umieszczano na kołnierzyku koszuli i jej mankietach. Oprócz koszul, haftem zdobiono, także staniki, gorsety, chusty, zapaski, fartuchy, spódnice oraz męskie krawaty (przodziki). Dawniej strój łowicki był noszony powszechnie, następnie z czasem stał się strojem świątecznym i reprezentacyjnym. Obecnie używany jest jedynie podczas uroczystości kościelnych i imprez artystycznych [Piskorz – Branekova 2006, s. 38-43].

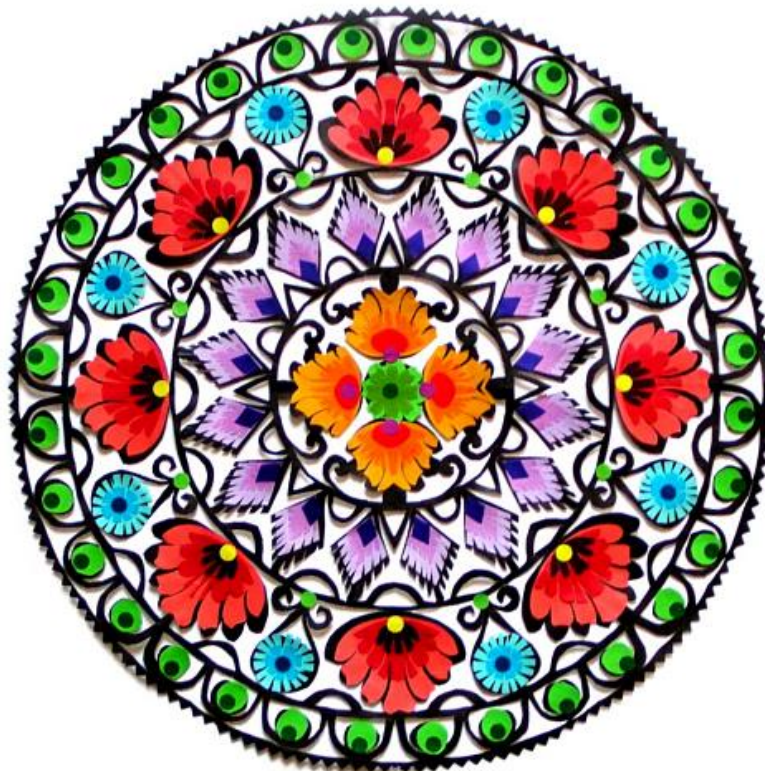
Podstawowymi elementami stroju łowickiego kobiecego są: chusta na głowę z motywem kwiatowym, bawełniana koszula z szerokimi rękawami, wielobarwna kiecka tzw. wełniak – obszywana u dołu szeroką aksamitką z wyhaftowanymi kwiatami, stanik z czarnego aksamitu z różami z jedwabiu, różnokolorowa, pasiasta zapaska z naszytymi cekinami i haftowaną jedwabiem aksamitką, obuwie oraz mocno czerwone korale. Natomiast podstawowymi elementami stroju łowickiego męskiego są: filcowy, sztywny kapelusz ozdobiony cekinami, biała koszula z wykładanym kołnierzem zawiązanym amarantową wstążką, lejbik (kamizelka) i spencerek (kaftan) z czarnego sukna z mosiężnymi guzikami, biała lub czarna fałdzista sukmana przepasana pomarańczowym pasem w podłużne prążki oraz wełniane pomarańczowe spodnie w podłużne, rzadko rozmieszczone prążki, które były wpuszczane w buty z cholewami [Machlański, Podolska i Stańczak 2008, s. 80]. Opisany strój łowicki przedstawia poniższa rycina 3.

Ryc. 3. Strój łowicki

Źródło: [www.folkpolski.blog.pl/oto-stroje-ludowe,15152514,n,\(14.07.2012\)](http://www.folkpolski.blog.pl/oto-stroje-ludowe,15152514,n,(14.07.2012))

Oprócz charakterystycznego stroju, na szczególną uwagę zasługują wycinanki łowickie, pierwotnie służące do dekoracji wnętrz chat łowickich. Oprócz różnokolorowych wycinanek „gwiozd”, „tasiemek” i „koder” wykonywano papierowe bukiety i pająki z bibuły, które następnie wieszano na suficie izby [Herz 2000, s.269]. Wycinanki wykonywane przez obecnych twórców ludowych, stanowią jedno z najczęściej kupowanych pamiątek przez odwiedzających Łowicz turystów. Oryginalność i wyjątkowość form kultury materialnej, twórczość ludowa Łowiczan są największym skarbem tej ziemi. Łowickie wyroby folklorystyczne, można obejrzeć w różnych miejscach, można je również kupić w sklepikach przy Starym Rynku. Bogate zbiory etnograficzne są prezentowane w muzeum w Łowiczu i jego skansenie w Maurzycach oraz w wielu kolekcjach w kraju i za granicą [Łowicki Przewodnik Turystyczny 2012, s. 28].

Ryc. 4. Gwiazda Łowicka

Źródło: www.powiat.lowicz.pl/1053,folklor-lowicki.html, (15.12.2014)

Ryc. 5. Kodra Łowicka

Źródło: www.powiat.lowicz.pl/1053,folklor-lowicki.html, (15.12.2014)

Ryc. 6. Tasiemka Łowicka

Źródło: www.powiat.lowicz.pl/1053,folklor-lowicki.html, (15.12.2014)

Uroczystości religijne

Największym wydarzeniem religijnym o charakterze ponadlokalnym i ponadkrajowym jest Boże Ciało. W ten uroczysty dzień już od samego rana można podziwiać przepięknie przybrane ołtarze usytuowane na Starym Rynku.

Procesja Bożego Ciała rozpoczyna się uroczystą mszą o godzinie 10:30 w Bazylice Katedralnej. Następnie procesja podąża od katedry ulicami miasta kolejno do czterech ołtarzy wzniesionych rankiem. Pierwszy ołtarz znajduje się na skrzyżowaniu ul. Podrzecznej z ul. Browarną, drugi ołtarz usytuowany jest na skrzyżowaniu ul. Browarnej i ul. Zduńskiej, trzeci zlokalizowany jest na rogu Starego Rynku, natomiast ostatni czwarty ołtarz mieści się przed budynkiem łowickiego muzeum. Ze względu na bardzo liczną obecność zagranicznych turystów fragmenty Ewangelii odczytywane są w czterech różnych językach. Przy czwartym ołtarzu usytuowanym przed

muzeum wygłaszana jest homilia i udzielane błogosławieństwo „na cztery strony świata”. Następnie licznie zgromadzeni mieszkańcy jak i goście składają modlitwę: „Od powietrza, głodu, ognia i wojny zachowaj nas Panie”. Procesji przewodniczy zwykle jeden z biskupów łowickich lub zaproszony hierarcha. Celebrans³⁴ jest osłonięty baldachimem, ma na sobie białe szaty liturgiczne i niesie monstrancję z Najświętszym Sakramentem przez miasto. W procesji uczestniczą dziewczynki sypiące kwiatami, kobiety które niosą poduszki oraz obrazy, a także mężczyźni uderzający w bębny [Warchałowski, Żak 2011, s. 124]. Rdzenni mieszkańcy miasta – Księżacy podczas uroczystej procesji ubrani są w tradycyjne, wielobarwne stroje ludowe. Tradycja ta kultywowana jest już od najmłodszych lat. Nawet najmłodsi Łowiczanie są ubierani w tradycyjne stroje łowickie. Tego dnia przybywają rzesze turystów i pielgrzymów, aby podziwiać bajecznie kolorowe stroje ludowe oraz przepięknie udekorowane ołtarze. Co roku w procesji Bożego Ciała uczestniczy kilka tysięcy osób. Przyjeżdżają turyści z Portugalii, Węgier, Ukrainy, Anglii, Japonii, USA, Nigerii oraz Polski [www.skierniewickie.pl, 1.12.2014].

Po uroczystościach kościelnych, turyści i mieszkańcy udają się na Nowy Rynek gdzie organizowane są spotkania folklorystyczne. Na scenie prezentują się łowickie zespoły ludowe. Natomiast wokół rynku znajdują się stragany z rękodziełem łowickich twórców ludowych, gdzie można zakupić pamiątki np. lalki łowickie, wycinanki łowickie, drewniane rzeźby i pająki z bibuły. Co roku na Nowym Rynku przeprowadzane są bezpłatne warsztaty ludowe, podczas których łowiccy artyści uczą łowickiej sztuki ludowej. Chętni turyści mogą spróbować swoich sił w wykonaniu łowickiej wycinanki, wyhaftowaniu cieniowanej łowickiej róży na aksamicie oraz ulepić garnki z gliny. Ta uroczysta i widowiskowa procesja jest wyjątkową okazją do promocji sztuki ludowej Łowicza [Boże Ciało w Łowiczu!, 2012., s. 1].

³⁴ Celebrans – kapłan odprowadzający uroczyste nabożeństwo.

Imprezy cykliczne turystyczno-kulturalne

Najważniejszymi imprezami turystyczno-kulturowymi w mieście są „Dni Łowicza”, „Księżackie Jadło”, „Jarmark Antyków i Rękodzieła Ludowego”, „Spotkania z Tradycją” oraz rekonstrukcje odnoszące się do historii miasta (Łowicz 1939). Imprezy turystyczno-kulturalne są okazją do bliższego poznania unikalnego folkloru łowickiego.

„Dni Łowicza” jest to coroczne święto miasta, odbywające się w czerwcu, po uroczystościach Bożego Ciała na Starym Rynku. Organizowane są wówczas liczne koncerty muzyczne, występują także łowickie zespoły ludowe. Prezentowany jest dorobek przedszkoli, szkół, klubów sportowych i innych instytucji łowickich. Ponadto na kiermaszach sprzedawane są wyroby łowickie. Organizatorami imprezy są: Urząd Miasta w Łowiczu i Łowicki Ośrodek Kultury [*Kalendarz imprez miasta Łowicz na rok 2012*, s. 6].

„Księżackie Jadło” jest to Festiwal Zdrowej Żywności, który odbywa się w sierpniu lub wrześniu na Nowym Rynku w Łowiczu. Do atrakcji tego wydarzenia zaliczyć można liczne konkursy na najlepsze potrawy Księstwa Łowickiego, występy zespołów folklorystycznych oraz wystawy i degustacja potraw łowickich. Udział biorą m.in. Koła Gospodyń Wiejskich, Pszczelarze, Producenci Miodów Pitnych i inni. Organizatorami imprezy są: Urząd Miasta i Łowicki Ośrodek Kultury [tamże, s. 8].

W każdą pierwszą niedzielę miesiąca na łowickim Nowym Rynku odbywa się **„Jarmark Antyków i Rękodzieła Ludowego”**. Na Jarmark przyjeżdżają kolekcjonerzy z całej Polski. Można tutaj nabyć unikalne przedmioty takie jak: stare monety, obrazy, meble, książki, gramofony, ozdobne talerze oraz inne cenne starocie. Oprócz tego są również stoiska z rękodziełem łowickich twórców ludowych. Jarmarki łowickie powstały w XIII wieku i były znane w całej Europie. Obecny burmistrz miasta Krzysztof Jan Kaliński chce kultywować piękną łowicką tradycję obok folkloru pamięta również o historii Łowicza. Organizatorami imprezy są: Urząd Miasta w Łowiczu i inni sponsorzy [tamże, s. 8].

Przez cały rok goście odwiedzający Łowicz mogą uczestniczyć w **„Spotkaniach z Tradycją”** organizowanych przez Centrum Informacji Turystycznej oraz łowickie muzeum. To wydarzenie odbywa się w każdą trzecią sobotę miesiąca w sezonie zimowym w Centrum Kultury, Turystyki i Promocji Ziemi Łowickiej, natomiast w sezonie letnim w mini skansenie przy muzeum. Spotkania z twórcami ludowymi mają charakter warsztatowy. W programie spotkań z tradycją udostępniana jest prezentacja multimedialna dotycząca kultury ludowej regionu łowickiego. Następnie, spotkania prowadzą już sami twórcy ludowi, którzy pokazują i objaśniają proces powstawania wytworów sztuki ludowej. Wszyscy zainteresowani mogą spróbować swoich sił m.in. w haftowaniu, wykonywaniu kwiatów papierowych oraz w wycinankarstwie. Ponadto po zakończeniu zajęć istnieje możliwość zakupienia wyrobów twórców ludowych [www.muzeumlowicz.pl, 3.12.2014].

Rekonstrukcje dotyczące historii miasta (Łowicz 1939) odbywają się w Łowiczu. Inscenizacje ukazują wydarzenia historyczne z roku 1939, jakie rozegrały się w mieście Łowicz na początku II Wojny Światowej. Organizatorzy rekonstrukcji starają się odtworzyć faktyczny stan i klimat przeszłości. Dzięki nim, mieszkańcy i turyści mogą zobaczyć na żywo wydarzenia sprzed lat. Jak twierdzą organizatorzy, rekonstrukcje są obecnie bardzo modne i dostosowują historyczny przekaz do realiów współczesności. Ponadto ważny jest w nich wymiar poznawczy i edukacyjny. Inscenizacje historyczne mają na celu dotrzeć do młodych ludzi poprzez ożywioną historię, która jest zapisana w książkach. Pasjonaci i miłośnicy historii mogą stać się świadkami wybuchu II Wojny Światowej, zobaczyć i usłyszeć przerażający ryk nadlatujących samolotów, efektowne eksplozje, płonąca wieżę ratusza miejskiego, wkraczające wojsko niemieckie oraz bohaterską obronę Wojska Polskiego. Organizatorami inscenizacji żywej historii są: Urząd Miejski w Łowiczu i Ministerstwo Obrony Narodowej oraz Stowarzyszenie Historyczne im. 10 Pułku Piechoty w Łowiczu [www.lowicz.eu, 1.12.2014].

Zagospodarowanie turystyczne w Łowiczu

Na zagospodarowanie turystyczne miasta Łowicz składają się obiekty noclegowe, gastronomiczne, a także baza towarzysząca czyli obiekty sportowe i kulturalne oraz punkty informacji turystycznej [Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Łowicza na lata 2008-2013 aktualizacja, 2007, s. 32].

Poniżej zaprezentowano obiekty noclegowe znajdujące się w Łowiczu (tabela 2).

Tabela 2. Wykaz obiektów noclegowych na terenie miasta Łowicz

Lp.	Rodzaj	Nazwa	Miejsca noclegowe	Adres
1.	Hotel	Eco***	51	ul. Podrzeczna 22
2.	Motel	Motelik Łowiczanka	20	ul. Bolimowska 22
3	Dom wycieczkowy	Centrum Informacji Turystycznej	30	Stary Rynek 17
4	Ośrodek akademicki	Hotel Akademicki	207	ul. Warszawska 9a
5	Ośrodek wypoczynkowy	„Zacisze”	80	ul. Kaliska 5
6	Zajazd	Łowicki	45	ul. Blich 36
7	Zajazd	BP w Łowiczu	27	ul. Poznańska 26/30
8.	Usługi hotelarskie	„Aneta”	65	ul. Powstańców 36

Źródło: Opracowanie własne na podstawie folderu wydanego przez Centrum Kultury, Turystyki i Promocji Ziemi Łowickiej w 2012 roku, Łowickie – warto przyjechać. Noclegi, gastronomia, agroturystyka.

Na terenie Łowicza znajduje się obecnie osiem obiektów noclegowych, posiadających w sumie 525 miejsc. Turyści mają do wyboru różnorodne obiekty noclegowe takie jak: hotel, motel, dom wycieczkowy, ośrodek akademicki, ośrodek wypoczynkowy, zajazdy oraz usługi hotelarskie. Większość ośrodków noclegowych posiada własne zaplecze gastronomiczne. Według danych z 2013 roku ze wszystkich obiektów noclegowych zlokalizowanych na terenie miasta skorzystało 18 705 osób (tabela 3).

Tabela 3. Liczba turystów korzystających z noclegów zbiorowego zakwaterowania w latach 2008-2013 w Łowiczu

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Korzystający z noclegów ogółem	10 474	9 738	14 522	16 412	14 830	18 705
w tym turyści zagraniczni	639	423	704	578	1 005	1 369
Wynajęte pokoje w hotelach, motelach, pensjonatach ogółem	4 904	3 675	9 430	10 645	9 502	8 485
w tym przez turystów zagranicznych	146	418	1 083	586	897	972
Udzielone noclegi ogółem	20 762	16 985	28 496	33 317	27 518	25 881
w tym turystom zagranicznym	772	1 296	2 155	1 210	1 678	2 125

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, 26.11.2014.

Liczba osób nocujących w mieście ulega corocznym wahaniom. Od 2008 roku do 2013 roku liczba korzystających z noclegów w mieście wzrosła o 8 231osób. Turyści zagraniczni korzystający z noclegów stanowią małą część, natomiast widać że ich liczba z roku na rok dynamicznie się zmienia i utrzymuje trend wzrostowy. Z tabeli numer 3 można wywnioskować, że średnio turyści korzystają z dwóch noclegów.

Obszarem problemowym miasta w zakresie zagospodarowania turystycznego jest stosunkowo słabo rozwinięta baza noclegowa. Oferta jest niedostosowana do potrzeb turystów zagranicznych, ponieważ brak jest hoteli wyższych kategorii o wysokim standardzie i brak jest większej liczby obiektów hotelarskich dla turystów ekonomicznych. Brak jest również dostosowania obiektów noclegowych do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Baza gastronomiczna

Bogate walory antropogeniczne miasta zachęcają turystów do zatrzymania się tutaj na dłużej. Zarówno turyści jak i mieszkańcy Łowicza chwalą kuchnię regionalną, którą można skosztować w restauracjach i lokalach gastronomicznych w mieście.

Na terenie miasta Łowicz znajdują się następujące obiekty gastronomiczne takie jak: restauracje (11), pizzerie (7), bary: bary orientalne i bistro (11), puby (2), kawiarnie (5) oraz punkty małej gastronomii. Wykaz 36 obiektów gastronomicznych na terenie miasta zaprezentowano w poniższej tabeli 4.

Tabela 4. Baza gastronomiczna miasta Łowicz

Lp.	Nazwa	Rodzaj	Adres
1.	STARA ŁĄŻNIA	Restauracja	ul. Tkaczew 8
2.	U Błażeja	Restauracja	ul. 11-ego Listopada 7
3.	CAFÉ BRAMA	Restauracja	ul. Zduńska 57A
4.	KARCZMA	Restauracja	os. Kostka 20
5.	POLONIA	Restauracja	Stary Rynek 4
6.	FINEZJA SMAKÓW	Restauracja	Stary Rynek 5/7
7.	PIWNICA	Restauracja	Stary Rynek 14
8.	SZKIEŁKA	Restauracja	ul. Św. Floriana 11
9.	SAKKARA	Restauracja	ul. Krakowska 4
10.	Zajazd Łowicki	Restauracja	ul. Blich 36
11.	POWROTY	Restauracja/Kawiarnia	Stary Rynek 24/30c
12.	ANGELO	Pizzeria	ul. Krakowska 2
13.	DA GRASSO	Pizzeria	ul. Krakowska 13
14.	EUROPA	Pizzeria	ul. Tkaczew 11
15.	K-2	Pizzeria	ul. Stanisławskiego 2
16.	PIZZA HOUSE	Pizzeria	ul. 3 Maja 8
17.	STARÓWKA	Pizzeria	Stary Rynek 13
18.	Pizzeria NICOLO	Pizzeria	ul. Stanisławskiego 9
19.	BECZUŁKA	Bar	ul. Kozia 6
20.	DŻONKA	Bar Orientalny	ul. 3-ego Maja 15
21.	PAYDA	Bar Bistro	ul. Zduńska 3
22.	ORIENT EXPRESS	Bar	Nowy Rynek 25
23.	HANOI	Bar Orientalny	ul. Podrzeczna 47
24.	Kebab Mac Jack	Bar Bistro	ul. Kozia 11
25.	Kebab Mac Jack	Bar Bistro	ul. Zduńska 4
26.	HASAN - KEBAB	Bar Orientalny	Nowy Rynek 31
27.	HASAN - KEBAB	Bar Orientalny	Stary Rynek 17
28.	Salam – Kebab	Bar Orientalny	ul. Zduńska 5b
29.	Zajazd BP	Bar	ul. Poznańska 26/30
30.	Metropolia Pub Kręgle Bilard	Pub	ul. Konopackiego 7
31.	Pub & Grill "13"	Pub & Grill	ul. Krakowska 11
32.	AMERICANO	Fast Food	Nowy Rynek 18
33.	CAFÉ BORDO	Kawiarnia	Stary Rynek 8
34.	KAWACUKA	Kawiarnia/Cukiernia	ul. Świętojańska 1
35.	CAFÉ FRANCESKA	Kawiarnia	ul. Długa 2
36.	MOTYLA NOGA	Kawiarnia	ul. Zduńska 42/10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie folderu wydane przez Centrum Kultury, Turystyki i Promocji Ziemi Łowickiej w 2012 roku, Łowickie – warto przyjechać. Noclegi, gastronomia, agroturystyka.

Analizując tabelę numer 4 można stwierdzić, iż przeważają lokale gastronomiczne takie jak: restauracje i bary, które serwują regionalne potrawy i jedzenie typu fast-food. Tradycyjne dania łowickie to: śledź po łowicku, pyzy z bobem, chleb żytni świątnicki, gołąbki, ogórki konserwowe i szczaw kwaszony, ćwikła z chrzanem oraz piernik z marchwi. Placówki gastronomiczne są ogólnodostępne dla mieszkańców Łowicza i dla turystów. Większość obiektów istnieje jako samodzielne lokale gastronomiczne. Natomiast są także placówki gastronomiczne prowadzone w obiektach hotelarskich takie jak: restauracje i drink – bary. W Łowiczu intensywnie rozwija się baza gastronomiczna, powstają nowe obiekty gastronomiczne, które oferują turystom regionalną kuchnię, przez co zachęcają turystów do ponownego przyjazdu do miasta Łowicz i spróbowania tradycyjnych, regionalnych potraw.

Pozostałe obiekty zagospodarowania turystyczno-rekreacyjnego

Obiekty sportowe

Obiekty sportowo-rekreacyjne na terenie miasta to przede wszystkim obiekty należące do **Ośrodka Sportu i Rekreacji w Łowiczu**: Hala Sportowa nr 1, Hala Sportowa nr 2, Stadion Wielofunkcyjny, Stadion Piłkarski, Orlik oraz kryta Pływalnia Miejska. Ważnymi imprezami i wydarzeniami na terenie Ośrodka Sportu i Rekreacji w Łowiczu są: Amatorskie Mistrzostwa Łowicza w piłce siatkowej, imprezy sportowo – rekreacyjne na lodzie, Turniej Halowej Piłki Nożnej, Turniej Koszykówki, Miting Lekkoatletyczny o Złotego Pelikana, Ogólnopolska akcja: Polska biega!, Zawody pływackie o Puchar Dyrektora OSiR oraz Łowicki Półmaraton Jesieni o Puchar Burmistrza Łowicza i wiele innych. Ponadto Ośrodek Sportu i Rekreacji w Łowiczu udostępnia swoje obiekty na zajęcia sztuki walki (karate tsunami, karate kyokushinkai-kan, taekwondo WTF i Kraw Maga) oraz odbywają się turnieje dla szachistów o Mistrzostwo Łowicza, a także aerobik w którym bierze udział 70 osób [www.lowicz.eu, 2.12.2014].

W 2011 roku został ukończony i oddany **kompleks rekreacyjno-wypoczynkowy Park Błonie**. W marcu 2012 roku Park Błonie dostał nagrodę za najlepiej zagospodarowaną przestrzeń publiczną w województwie łódzkim, którego organizatorem był łódzki oddział Towarzystwa Urbanistów Polskich. W uzasadnieniu komisji czytamy: „Nagrodę, przyznano za staranne zagospodarowanie dużego obszaru zieleni w dolinie rzeki Bzury i stworzenie atrakcyjnej przestrzeni publicznej. Program parku skierowany jest do wszystkich grup wiekowych.” Część wschodnia kompleksu służy do rekreacji, została wyposażona w boiska, górkę saneczkową i rowerową, skatepark, plac dla masowych imprez oraz muszlę koncertową z amfiteatrem. W środku parku znajdują się atrakcyjne place zabaw dla dzieci i aleje spacerowe. Park jest wyposażony również w nowe ławki i kosze na śmieci oraz oświetlenie. Kompleks sportowo – rekreacyjny ma służyć do relaksu i odpoczynku oraz do organizacji różnego rodzaju imprez sportowo – rekreacyjnych. Park Błonie został uznany za najlepiej urządzony obszar zieleni w regionie łódzkim z połączeniem funkcji sportowo – rekreacyjnej i wypoczynkowej [Projekt Zagospodarowania Parku Miejskiego Błonie w Łowiczu. Projekt Zieleni 2007, s. 5].

Ponadto w Łowiczu znajdują się korty tenisowe przy ul. Powstańców, boisko do plażowej piłki siatkowej na Błoniach oraz pełnowymiarowe boisko do piłki nożnej przy Klubie Sportowym „Pelikan”. Pozostałe obiekty sportowo-rekreacyjne umieszczone są przy placówkach oświatowych. Dodatkowo w mieście funkcjonują prywatne siłownie oraz kluby fitness.

Obiekty kulturalno-turystyczne

Instytucją paraturystyczną o charakterze kulturalnym jest **Łowicki Ośrodek Kultury**, który mieści się przy ul. Podrzecznej 20 i jest administratorem muszli koncertowej na Błoniach przy ul. Św. Floriana w Łowiczu. Łowicki Ośrodek Kultury głównie zajmuje się organizacją imprez kulturalnych w Łowiczu takich jak: koncerty muzyczne, występy folklorystyczne, wystawy, konkursy, spektakle, przeglądy oraz kiermasze. Ponadto Łowicki Ośrodek Kultury prowadzi edukację teatralną (amatorska grupa teatralna 50+ „Ale Babki”), filmową a także małą akademię filmową dla dzieci. Odbywają się tutaj zajęcia dla dziecięco-młodzieżowego zespołu ludowego „Koderki”, dziecięco-młodzieżowej kapeli ludowej, zespołu folklorystycznego „Masovia” i Łowickiej Orkiestry Kameralnej. Dodatkowo działają dwa kluby plastyczne „Akwarelki” i „Impress” oraz dla zainteresowanych odbywają się warsztaty ceramiki artystycznej i fotografii [*Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Łowicza na lata 2008-2013 aktualizacja*, 2007, s. 83-84].

Do instytucji kulturalnych w Łowiczu należy również stuletnie **Kino Fenix**. Kino mieści się w Łowickim Ośrodku Kultury przy ul. Podrzecznej 20. Posiada klimatyzowaną salę widowiskową ze 138 numerowanymi miejscami, ekran perełkowy, nowoczesny rzutnik multimedialny i projektor, a także dźwięk cyfrowy Dolby Digital. 16 września 2014 roku, podczas 39 Festiwalu Filmowego w Gdyni, Kino Fenix zostało laureatem nagrody Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej w kategorii kino za rok 2013 r. PISF są to jedyne polskie nagrody za znaczące osiągnięcia w upowszechnianiu i promocji polskiego kina [www.lok.art.pl, 2.12.2014].

Punkty Informacji Turystycznej

Informacji turystycznej zwiedzającym udziela nowo utworzone Centrum Kultury, Turystyki i Promocji Ziemi Łowickiej, sezonowy Punkt Informacji Turystycznej na Starym Rynku oraz Oddział PTTK w Łowiczu. Głównie są to informacje dotyczące możliwości spędzenia aktywnego wypoczynku, noclegu, obiektów gastronomicznych oraz imprez kulturalnych i sportowych organizowanych w mieście. Obiekty te prowadzą również sprzedaż pamiątek, materiałów promocyjnych i informacyjnych dotyczących Łowicza i regionu łowickiego. Od 11 lipca 2012 roku w Centrum Informacji Turystycznej mieści się **wypożyczalnia rowerów**, a także **wypożyczalnia kajaków**. Turyści mogą wypożyczyć odpowiedni sprzęt (rowery, kajaki) aby zwiedzić zabytki znajdujące się na terenie miasta, a także miejscowości leżące poza miastem. Dom wycieczkowy organizuje wycieczki ukazujące piękno regionu łowickiego, są to podróże po Łowiczu, Nieborowie, Arkadii oraz Maurzycach [*Łowickie – warto przejechać. Noclegi, gastronomia, agroturystyka* 2012, s. 6]. Z informacji uzyskanych od Centrum Kultury, Turystyki i Promocji Ziemi Łowickiej dom wycieczkowy w ciągu roku odwiedziło ponad 1500 turystów, z informacji turystycznej skorzystało blisko 4200 osób.

Bogate dziedzictwo kulturowe decyduje o dużej atrakcyjności turystycznej miasta. Ofertę turystyczną Łowicza urozmaicają organizowane imprezy i wydarzenia kulturalne i sportowe. Wśród nich najbardziej popularne, charakterystyczne i najchętniej odwiedzane imprezy cykliczne, które mają duży wpływ na okresowy wzrost turystów odwiedzających Łowicz.

W ostatnich latach w Łowiczu bardzo dynamicznie rozwija się baza towarzysząca. W 2011 roku został oddany do użytku publicznego nowy Punkt Informacji Turystycznej – Centrum Kultury, Turystyki i Promocji Ziemi Łowickiej przy Starym Rynku 17, a w 2012 roku otwarto wypożyczalnię rowerów i kajaków. Ponadto w roku 2011 utworzony został nowy kompleks rekreacyjno-wypoczynkowy w Parku Błonie, który znacząco wpłynął na istniejący stan bazy sportowo-rekreacyjnej miasta Łowicz.

Formy turystyki możliwe do uprawiania w Łowiczu

Analiza walorów turystycznych oraz zagospodarowania turystycznego Łowicza pozwala na zestawienie głównych form turystyki – możliwych do uprawiania w mieście.

Obecnie oferta turystyczna Łowicza obejmuje rodzaje turystyki krajoznawczej, religijnej, kulturowej (turystyka eventowa), kwalifikowanej, wypoczynkowej i biznesowej. W chwili obecnej dominuje w mieście głównie **turystyka krajoznawcza**. Najczęściej turyści przyjeżdżają do Łowicza aby zwiedzić miasto i jego zabytki, obiekty muzealne, skansen oraz poznać jego bogatą kulturę i historię. Z tej formy turystyki korzystają dzieci, młodzież jak również osoby dorosłe. Turystyka krajoznawcza jest bardzo popularna wśród turystów, opiera się na zdobyciu wiedzy na temat danego miejsca, jego historii geografii, kultury i zabytków architektonicznych oraz innych atrakcji turystycznych.

W mieście możliwa jest do uprawiania **turystyka religijna**. Turyści przyjeżdżają do miasta aby zwiedzać bogato udekorowane obiekty sakralne, z których najważniejszym jest „Wawel Mazowska” czyli Bazylika Katedralna w Łowiczu – w jej kryptach spoczywa 12 prymasów Polski. Co więcej turyści przybywają do Łowicza na słynne wydarzenie kościelne, jakim jest Boże Ciało. W ten uroczysty dzień turyści podziwiają wielobarwne stroje łowickie oraz cztery udekorowane ołtarze znajdujące się na Starym Rynku w Łowiczu.

Forma turystyki kulturowej - **turystyka eventowa**. Turyści przyjeżdżają do Łowicza aby uczestniczyć w wymienionych już dotychczas imprezach kulturalno-turystycznych.

W Łowiczu również rozwija się intensywnie **turystyka kwalifikowana**, szczególnie rowerowa i piesza. Trzy nowe szlaki rowerowe (Dwory i Kościoły, Szable i Bagnety, Szlak Książęcy) przebiegające przez miasto Łowicz są najdłuższymi tematycznymi szlakami w województwie łódzkim. Szlaki rowerowe zostały tak wytyczone, aby każda miejscowość Ziemi Łowickiej zaprezentowała swoje walory turystyczno-przyrodnicze. Dodatkowo Łowicz leży na trasie Europejskiego Szlaku Bursztynowego, który daje możliwość do zetknięcia się z kulturą ludową miasta. Należy ponadto zauważyć, że w porównaniu do posiadanych zasobów słabo rozwinięta jest turystyka wodna w mieście. Tylko w niewielkim stopniu wykorzystywana jest turystycznie rzeka Bzura. Jednak władze miasta dostrzegły potencjał, jaki kryje się w turystycznym wykorzystaniu posiadanych zasobów i obecnie trwają projekty przygotowania szlaków wodnych, które powinny znacznie poprawić sytuację w tej dziedzinie.

Turystyka wypoczynkowa. Miasto posiada atrakcyjne tereny zielone nad rzeką Bzurą. Obecnie jest moda na długie weekendy, turyści wyjeżdżają na wypoczynek 2-3 dniowy. Łowicz doskonale nadaje się do uprawiania turystyki weekendowej. Aby zachęcić turystów do korzystania z tego rodzaju turystyki, należy urozmaicić pobyt zwiedzającym poprzez zwiększenie wystaw i pokazów folkloru łowickiego.

W Łowiczu stosunkowo słabo rozwinięta jest **turystyka biznesowa**. Miasto posiada ośrodki szkoleniowo – konferencyjne, które oferują turystom miejsce do spotkania w celach biznesowych. Na terenie miasta działają również szkoły wyższe, które posiadają zaplecze szkoleniowe oraz bazę do organizacji konferencji naukowych, szkoleń, warsztatów, sympozjów i seminariów. Turystyka biznesowa nie cieszy się popularnością wśród turystów.

Zakończenie

Łowicz jest miastem atrakcyjnym pod względem turystycznym. Świadczyć o tym może korzystne położenie geograficzne, bogata historia, dostępność turystyczna – komunikacyjna, liczne zabytki, regionalne produkty oraz występujący tylko na tym terenie folklor łowicki. Zwiedzanie zabytków, uczestniczenie w imprezach i wydarzeniach kościelnych, kulturalnych i sportowych oraz aktywny wypoczynek, cenniejszy jest od pobytu w przepełnionych

uzdrowiskach lub na hałaśliwych plażach w ośrodkach wypoczynkowych. W tym mieście można znaleźć spokój, niezwykły klimat oraz ciekawie spędzić czas.

Obecnie Łowicz jest miastem, które bardzo intensywnie się rozwija pod względem turystycznym. Wskazują na to liczne, nowo powstałe obiekty turystyczne takie jak: Aleja „Gwiazd Łowickich”, Muzeum Diecezjalne, Centrum Kultury, Turystyki i Promocji Ziemi Łowickiej, wypożyczalnia rowerów i kajaków, kompleks rekreacyjno-wypoczynkowy w „Parku Błonie”. Ponadto utworzone zostały trzy nowe szlaki rowerowe (Dwory i Kościoły, Szable i Bagnety oraz Szlak Książęcy) przebiegające przez miasto Łowicz. Nieustająco poprawia się także stan techniczny zabytków poprzez modernizację i renowację. Niedawno wyremontowana została Bazylika Katedralna, a także zakończono prace remontowe w Muzeum w Łowiczu.

Dużą zaletą miasta jest folklor łowicki oraz żywe tradycje i zwyczaje przekazywane od wielu wieków z pokolenia na pokolenie. Obecnie w Łowiczu nadal, można usłyszeć gwarę ludową, zobaczyć podczas uroczystej procesji Bożego Ciała różnokolorowe łowickie stroje ludowe oraz uczestniczyć w wydarzeniach i obrzędach świątecznych. W Muzeum Łowickim oraz w Skansenie w Maurzycach organizowane są Warsztaty Sztuki Ludowej współorganizowane z Urzędem Miejskim w Łowiczu i Stowarzyszeniem Twórców Ludowych. Jest to przeniesienie się do czasów naszych pradziadków, a dokładniej ich codziennej pracy i tradycji. Zwiedzający mogą spróbować sił między innymi w dziedzinach takich jak: wycinankarstwo, bibułkarstwo, hafciarstwo, garncarstwo oraz rzeźba ludowa. Dzięki kultywowaniu tradycji wciąż możemy powracać do śladów przeszłości, kiedy to człowiek przy pomocy własnych rąk i pomysłowości czerpał z natury to, co najlepsze, a następnie budował domy, dekorował wnętrza, wyrabiał przedmioty codziennego użytku oraz tworzył tradycyjne potrawy. Na szczęście są jeszcze ludzie, którzy wykonują ginące zawody i pomimo podeszłego wieku przekazują swoją wiedzę i umiejętności swoim dzieciom i wnukom. Charakterystyczne dla miasta produkty turystyczne to ręcznie wyhaftowane chusty łowickie z wzorem kwiatowym, korale łowickie, pajaki z bibuły i wielobarwne wycinanki wykonane przez łowickich twórców ludowych.

Możliwymi kierunkami rozwoju Łowicza, pod względem atrakcyjności turystycznej jest rozbudowa bazy noclegowej. Obecnie brakuje obiektów noclegowych o wysokim i średnim standardzie. Biorąc pod uwagę rosnącą liczbę turystów zagranicznych decydujących się na nocleg w mieście, baza noclegowa powinna zostać rozbudowana. Obiekty noclegowe powinny zostać dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. Walory przyrodnicze wciąż nie są wykorzystane na cele rekreacyjne w dostatecznym stopniu. Natomiast w Łowiczu intensywnie rozwija się baza gastronomiczna, powstają nowe obiekty gastronomiczne, które oferują turystom regionalną kuchnię, przez co zachęcają turystów do ponownego przyjazdu do miasta. Ponadto w ostatnich latach w Łowiczu bardzo dynamicznie rozwija się baza towarzysząca. Miasto oferuje mnóstwo atrakcji turystycznych i możliwości do uprawiania turystyki krajoznawczej, religijnej, kulturowej (turystyka eventowa), kwalifikowanej, wypoczynkowej i biznesowej.

Podsumowując, na podstawie dokonanej analizy można stwierdzić, że Łowicz jest atrakcyjny pod względem turystycznym i kulturowym, oraz tkwi w nim duży potencjał rozwoju turystyki. Obecnie w Łowiczu dominuje turystyka krajoznawcza, religijna i kulturowa (turystyka eventowa). Turyści przyjeżdżają do Łowicza w celu poznania miasta, zwiedzają zabytki świeckie, muzea, skansen oraz obiekty sakralne. Folklor łowicki, wydarzenia kościelne, w szczególności Boże Ciało i imprezy cykliczne turystyczno-kulturalne przyciągają coraz szerszą rzeszę turystów. Zadaniem, z jakimi powinien zmierzyć się Łowicz w najbliższym czasie powinna być rozbudowa bazy noclegowej, zagospodarowanie walorów przyrodniczych na cele rekreacyjne oraz promocja Łowicza skierowana do turystów krajowych i zagranicznych.

Spis literatury

- Bojanowicz-Bablok A., Smogorzewska M., 2009, *Program Ochrony Środowiska dla miasta Łowicza w latach 2009-2016*, Warszawa.
- Boże Ciało w Łowiczu!*, ulotka, 2012, Centrum Kultury, Turystyki i Promocji Ziemi Łowickiej w Łowiczu, Łowicz.
- Herz L., 2000, *Mazowsze. Wędrówki po Polsce*, Wydawnictwo Wiedza i Życie, Warszawa.
- Jędrusiak T., 2010, *Wiejska turystyka kulturowa*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Kalendarz imprez miasta Łowicz na rok 2012*, wydany przez Urząd Miasta w Łowiczu.
- Krajewska A., 2012, *Reprint Zeszytu Monograficznego – tygodnika Ziemia z roku 1913 r.* Wydanie II, Drukarnia Łowiczanka, Łowicz.
- Królikowska E., 2000, *Strój Łowicki [w:] Polski Strój Ludowy, Przewodnik po wystawie stałej.* Państwowe Muzeum Etnograficzne, Warszawa.
- Kryściak Z., Rutkowski J., 2010, *Gmina Łowicz. Kraina nad Bzurą*. Poligrafia s. j. Łowicz, Łowicz.
- Kubasik A., Wiśniewska M., 2000, *Bazylika Katedralna w Łowiczu pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny*. Pomorska Oficyna Wydawnicza – Reklamowa S.C., Bydgoszcz.
- Kwiątek J., Lijewski T., 1998, *Leksykon Miast Polskich. Sport i Turystyka – Muza S.A.*, Warszawa.
- Łowicz i Ziemia Łowicka*, 2012, Urząd Miejski w Łowiczu, Wydział Promocji, Kultury, Sportu i Turystyki.
- Łowicz Miasto inne niż wszystkie*, ulotka, 2012, Urząd Miejski w Łowiczu.
- Łowicki Przewodnik Turystyczny*, 2012, Urząd Miejski w Łowiczu, Wydawca System Perfekt.
- Łowickie – warto przyjechać. Noclegi, gastronomia, agroturystyka*, 2012, Centrum Kultury, Turystyki i Promocji Ziemi Łowickiej.
- Machlański P., Podolska J., Stańczak T., 2008, *Spacerownik po regionie, czyli szlakiem zamków w województwie łódzkim*, Wydawnictwo Agora, Inowrocław.
- Mileska M. I., 1994, *Słownik geograficzny – krajoznawczy Polski*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Muzeum w Łowiczu. Skansen Wsi Łowickiej w Maurzycach*, informator, 2005, Łowicz.
- Piskorz-Branecka E., 2006, *Strój Łowicki [w:] Ocalić od zapomnienia. Polskie stroje ludowe.* Wydawnictwo Sport i Turystyka MUZA SA, Warszawa, s. 38-43.
- Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Łowicza na lata 2008-2013 aktualizacja*, 2007, Łódź.
- Powiat Łowicki*, 2007, Lobosoft II sp. z o. o. w współpracy ze Starostwem Powiatowym w Łowiczu, Wydanie II, Łowicz.
- Program Ochrony Środowiska Powiatu Łowickiego*, 2004, Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Projekt Zagospodarowania Parku Miejskiego Błonie w Łowiczu. Projekt Zieleni*, 2007, Pracownia Projektowa Architektury Krajobrazu „PRZESTRZEN”, Warszawa.
- Stachlewski W., 1993, *Łowicz i Okolice. Przewodnik Turystyczny*, Łowicki Ośrodek Kultury, Łowicz.
- Świątkowscy A., Świątkowski H., 1996, *Łowicka sztuka ludowa*, Warszawa.
- Szymczak P., Szymczak B., 2011, *Ziemia Łowicka. Mapa turystyczna powiatu łowickiego*. Wydawnictwo Kartograficzne Azymut wyd. I, Łódź.
- Uchwała Nr LXI/481/2010 Rady Miejskiej w Łowiczu z dnia 15 lipca 2010 roku w sprawie ustanowienia i przyznawania dorocznej nagrody pn. „Gwiazda Łowicko”.
- Warchałowski W., Żak M., 2011, *Łowicz – Nieborów - Arkadia*. Oficyna Wydawnicza Excalibur, Łowicz – Bydgoszcz.
- Wielka Encyklopedia Krajoznawcza Polski*, 2008, Publicat S.A., Poznań.

Strony internetowe

- Łowicz Turystyczny. <http://www.lowiczturystyczny.pl/>, (dostęp dnia 28.11.2014; 01.12.2014; 02.12.2014)
- Zarząd Dróg Wojewódzkich w Łodzi. <http://www.zdw.lodz.pl/>, (dostęp dnia 28.11.2014)
- Łowicz. <http://www.lowicz.eu/>, (dostęp dnia 28.11.2014)
- Europejski Szlak Bursztynowy. <http://www.kultura.lodz.pl/>, (dostęp dnia 28.11.2014)
- Szlaki rowerowe w Łowiczu. www.lowiczanie.info, (dostęp dnia 08.12.2014)
- Rzeka Bzura. <http://www.wedkuje.pl/lowisko,rzeka-bzura,3737/>, (dostęp dnia 28.11.2014)
- Muzeum guzików w Łowiczu. <http://mglowicz.republika.pl/>, (dostęp dnia 28.11.2014)

Muzeum w Łowiczu. www.muzeumlowicz.pl/dla_zwiedzajacych, (dostęp dnia 03 r.12.2014)
Strój łowicki. www.folkpolski.blog.pl/, (dostęp dnia 14 r.07 r.2014)
Wycinanki Łowickie. www.powiat.lowicz.pl, (dostęp dnia 15 r.12.2014)
Boże Ciało w Łowiczu. <http://www.skierniewickie.pl/>, (dostęp dnia 01.12.2014)
Łowicki Ośrodek Kultury. Kino Fenix. <http://lok.art.pl/>, (dostęp dnia 02.12.2014)

Report of tourist attractiveness analysis of Łowicz

Key words: tourist attractions, folk culture, tourist development, Łowicz

Abstract

The aim of the article is to analyze the tourist attractiveness of Łowicz. Tourist attractiveness depends on the nature characteristic, culture characteristic and the tourism evolution. In addition, different types of tourism possible in Łowicz, were presented.

Łowicz is located in central Poland, near the important polish and international highways and railway routes. The oldest historical records are dating back to the twelfth century AD. In the region, Łowicz has always been a cultural, educational, religious, and economic center. In the city many patrons of arts, artists created a lot of masterpieces, built churches and secular buildings, museums, they form the culture and tradition of the Łowicz. Tourist can admire the heritage, left by artists, in Łowicz still. Folklore of the Łowicz region is a great intangible advantage for the city. The beauty of the Łowicz folklore could be seen at each holidays and special events. The most famous event is the Corpus Christi procession. Characteristic for Łowicz: costumes, dialect, folk artists skills are passed down from generation to subsequent generation. Supporting facilities like tourist offices, cultural center, were significantly enhanced, in the last years. The most popular types of tourism possible in Łowicz are the following: adventure travel, cultural tourism, religious tourism.